

TARTU ÜLIKOOL

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Ajaloo ja arheoloogia instituut

Uusima aja osakond

Artur Heinsalu

Eesti osalemine Jugoslaavia sõdades: interpretatsiooni paradigmat

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Kaarel Piirimäe, PhD

Tartu 2023

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
TÖÖ EESMÄRK, HISTORIOGRAAFIA JA ALLIKAD	3
INTERPRETATSIOONI PARADIGMAD: IDEALISM, REALISM JA VÄLISPOLIITIKA MUDELID	6
1. JUGOSLAAVIA SÕJAD	11
1.1 I JUGOSLAAVIA 1918-1990	14
1.2 JUGOSLAAVIA LAGUNEMINE JA RAHVUSVAHELINE SEKKUMINE	20
2. EESTI VABARIIGI SEKKUMINE JUGOSLAAVIA KONFLIKTI	24
2.1 EESTI VÄLIS- JA JULGEOLEKUPOLIITIKA UUS ALGUS	24
2.2 EESTI SEKKUMINE IDEALISMIST LÄHTUDES	28
2.3 EESTI SEKKUMINE REALISMIST LÄHTUDES	32
3. ANALÜÜS	38
KOKKUVÕTE	42
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	44
SUMMARY	51

SISSEJUHATUS

TÖÖ EESMÄRK, HISTORIOGRAAFIA JA ALLIKAD

Jugoslaavia sõda on esimene sõda Euroopa pinnal peale Külma sõja lõppemist ning Nõukogude Liidu lagunemist, mis leidis aset aastatel 1991-2001. Jugoslaavia sõja all mõeldakse kuut erinevat konflikti endise Jugoslaavia Föderaalise Sotsialistliku Vabariigi aladel. Kahes neist: Bosnia sõda 1992-1995 ja Kosovo sõda 1998-1999 osales sõjalise/rahuvalvejõuga ka värskelt taasiseseisvunud Eesti Vabariik. Mõlemad konfliktid mängivad olulist rolli ka tänasel päeval. Põhjuseks on NATO vaidlusi tekitanud sekkumine konflikti, mida hiljem on suutnud poliitiliselt osavalt ära kasutada Vene Föderatsioon näiteks Gruusia-Venemaa sõja puhul 2008. aastal.¹

Antud bakalaureusetöö autor (edaspidi tekstis autor) soovib tööga jõuda paremale arusaamisele, mis põhjustel otsustas Eesti Vabariik, olles värskelt taasiseseisvunud, antud konfliktide lahendamisse saata oma sõdurid, seda olukorras, kus olime riigina ise küllaltki keerulises seisus pärast pea pool sajandit kestnud okupatsiooni. Töö analüüsib tolleaegseid otsustusprotsesse kahe rahvusvaheliste suhete paradigma - idealism ja realism - kaudu. Sellele järgnevas kriitilisest võrdleva analüüsi meetodikast lähtuvas diskussioonis võtab autor appi tuntud välispoliitika uurimiseks loodud ja kohandatud mudelid: ratsionaalse käituja mudeli ja organisatoorse protsessi mudeli.² Kaasates mudeleid diskussiooni läheneb autor vastusele, mis ajendas Eestit saatma oma rahuvalvajaid Jugoslaaviasse ning millisest paradigmast antud otsuse puhul lähtuti. Töö põhiküsimuseks on, mille alusel osales Jugoslaavia konfliktis värskelt taasiseseisvunud Eesti. Kas see tulenes realistlikust soovist tagada julgeolek läbi kiire integratsiooni läänega ning sellest tulenevalt otsuste ühildamine nii NATO kui ka ÜROga või oli tegemist peamiselt Eesti riigi idealistliku arusaamaga, et konflikt vajab lahendamiseks välist

¹ M. Rikka. (2016). *How „Dual“ is Russia’s Foreign-policy Morality? The 2008 War with Georgia as a Case Study*. Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus (ICDS). <https://icds.ee/en/how-dual-is-russias-foreign-policy-morality-the-2008-war-with-georgia-as-a-case-study/>. Kasutatud 01.04. 2021.

² A. Mintz; K Jr. DeRouen. (2010). *Understanding Foreign Policy Decision Making*. Cambridge (UK): Cambridge University Press. C. M. Jones. (2010). *Bureaucratic Politics and Organizational Process Models*. International Studies Association and Oxford University Press. – Annab väga hea ülevaate ka kolmandast antud bakalaureuse töös eeskujuks võetud Graham. T Allisoni teoses „The Essence of Decision: Explining the Cuba Missile Crises kasutatavast rahvusvahelise poliitika analüüsimiseks kasutatavast mudelist: bürokraatliku poliitika mudel, mida antud bakalaureuse töös ei kasutata, kuid mis on veel üks levinud meetodeid analüüsimaks rahvusvahelisi sündmusi.

sekkumist ning ränk inimõiguste rikkumine, mis leiab Jugoslaavias aset, ei saa jääda reaktsioonita.

Töö teostamisel on eeskujuks võetud tuntud USA politoloogi Graham Tillet Allisoni 1971. aastal ilmunud teos „*The Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*“. Antud teoses analüüsib Allison Kuuba raketikriisi läbi mitme erineva interpretatsiooni paradigma, kasutades oma töös samuti ka rahvusvahelistes suhetes kasutatavaid mudeleid, teiste hulgas ka ratsionaalse käitaja mudelit, avades nii erinevaid vaateid otsustusprotsessidele lähtuvalt kasutatavast mudelist.³ Sarnast lähenemist kasutab autor ka antud bakalaureusetöös.

Analüütilise osa mõistmiseks annab autor töös lugejale ka vajalikud baastadmised Jugoslaavia sõdadest ning nende tagamaadest, avades nii konflikti ajaloolist tausta kui ka tutvustades konflikti üleüldist kulgu. Samuti annab antud töö lugejale põgusa ülevaate antud perioodi jäänud Eesti Vabariigi uuest välis- ja julgeolekupoliitilisest algusest ning tegevusest.

Jugoslaavia konflikti teemat puudutavaid teadustöid võib leida mitmeid. Enamik neist lahkavad teemat eelkõige õigusteaduslikust vaatepunktist. Küll mõnevõrra sarnase alatooniga töö on kirjutatud 2012. aastal: “USA välispoliitilise sekkumise õigustamine ja hegemoonia demokraatide ja vabariiklaste omavahelises võrdluses”, kus töö autor Ranno Koorep võrdleb vabariiklaste ja demokraatide õigustusi USA välispoliitilistele sammudele ning oma ülemvõimu õigustamisele läbi Kosovo ja Iraagi konflikti.⁴ Kuid antud tööle lähedast teemakäsitlust pole seni veel avaldatud. Mõneti sarnased teemasid puudutavaks tööks on ka 2022. aastal Petrik Saksa poolt Tartu Ülikoolis kaitstud bakalaureusetöö: „Eesti vaated arengutele Vene Föderatsioonis aastatel 1991-1994 ja nende mõjud Eesti julgeoleku ohuhinnangutele“. Töö analüüsib Eesti ja Vene Föderatsiooni vahelisi suhteid 1990. aastate alguses. Teema omab olulist rolli ka antud töös mõistmaks paremini Eesti sekkumispõhjusi Jugoslaavia sõdadesse.⁵ Teine antud bakalaureuse töös olulise allikana kasutatav töö on Margus Kolga 1999. aastal kirjutatud peaseminaritöö: „Uuenev NATO: Eesti-NATO suhted 1989-

³ G. T. Allison.(1971). *Essence of Decision. Explaining the Cuban Missile Crisis*. Kanada: Brown and Company Limited.

⁴ R. Koorep. *USA välispoliitilise sekkumise õigustamine ja hegemoonia demokraatide ja vabariiklaste omavahelises võrdluses*. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool, 2012.

⁵ P. Saks. *Eesti vaated arengutele Vene Föderatsioonis aastatel 1991-1994 ja nende mõjud Eesti julgeoleku ohuhinnangutele*. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool, 2022.

1998.“ Nimetatud töös analüüsib autor Eesti künkalist teekondade NATO liikmelisuseni pealkirjas mainitud perioodil.⁶

Antud töö uurivat osa kandvateks allikateks on Riigikogu stenogrammid ning arhiivimaterjalidena on kasutatud Riigikogu väliskomisjoni protokolle ning neis leiduvaid dokumente, mis loovad adekvaatse ettekujutuse tollaegsetest otsustusprotsessidest, mis viisid Eesti kaitseväelaste saatmiseni Jugoslaavia konfliktipiirkonda.

Töö koosneb kolmest peatükist, kus esimeses kirjeldab autor Jugoslaavia sõdu ning annab ülevaate selle keerulise taustaga piirkonna ajaloost, konflikti tagamaadest ja põhjustest ning käsitleb ka sõdade kulgu, mis on võetud kokku mõistega „Jugoslaavia lagunemine“. Peatükk on kirjeldav ning annab lugejale töö mõistmiseks vajaliku baasteadmiste pagasi. Teises peatükis antakse lugejale ülevaade Eesti sekkumisest Jugoslaavia sõdadesse. Peatükk koosneb kolmest alapeatükist, kus esimeses kirjeldatakse taasiseseisvunud Eesti välis- ja julgeolekupoliitika kujunemist. Viimased kaks alapeatükki aga lähenevad sekkumise põhjustele läbi kahe interpretatsiooni paradigama: idealism ja realism, mis annab lugejale kirjelduse sekkumisest läbi kahe erineva ideoloogia. Oluline on lisada, et erinevad autorid on oma rahvusvaheliste suhete uurimustes toonud välja palju erinevaid lähenemisi ja teooriaid. Teema lahkamisel on võimalik lähtepunktiks võtta ka teisi teooriad, nagu liberalism, pluralism, marksism jne, kuid autor otsustas kasutada just neid kahte teooriat, sest tegemist on sageli kasutatud teooriatega poliitiliste sündmuste seletamiseks. Nende teooriatega on seotud üks viiest suurest debatist rahvusvaheliste suhete uurimisel.⁷

Miks värskest taasiseseisvunud Eesti leidis, et antud konflikti tuleb sekkuda? Kolmas peatükk on analüütiline ning annab lugejale võimalikult täpse vastuse, et just millist teooriat saab enim seostada Eesti sekkumise lähtepõhjustega. Antud peatükis võtab autor appi ka välispoliitika otsustusprotsesside analüüsimiseks kasutatavad mudelid ning jõuab vastuseni läbi kriitilise võrdleva analüüsi meetodi.

⁶ M. Kolga. *Uuenev NATO: Eesti-NATO suhted 1989-1998*. Peaseminaritöö. Tallinn: Tartu Ülikool, 1999.

⁷ E. Berg; P. Ehin; A. Kasekamp; M. Mälksoo; E. Piirimäe; Raul ja Rein Toomla. (2018). *Sissejuhatus rahvusvahelistesse suhetesse*. Tartu. Taru Ülikooli Kirjastus. A. Heywood.(2002). *Politics second edition*. New York (USA): Palgrave Foundation.

INTERPRETATSIOONI PARADIGMAD: IDEALISM, REALISM JA VÄLISPOLIITIKA MUDELID

Idealismi seisukohalt peaksid riigid kui toimijad lähtuma oma välispoliitikas põhimõtetest, väärtustest ja poliitfilosoofiatest, millest lähtutakse ka sisepoliitikas. Idealismi mõistele on erinevad autorid andnud aegade jooksul erinevaid definitsioone, mistõttu peab autor oluliseks välja tuua asjaolu, et arusaam idealismi teoriast võib paiguti olla erinev ning mitte täielikult kattuda antud töös esitatavaga. Idealismi näol on tegemist optimistliku doktriiniga, mille eesmärgiks on tagada läbi koostöö maailmas rahu, harmoonia ning vastuseis anarhiale. Idealistid rõhutavad, et rahvusvahelise rahu seisukohalt on oluline, et riigid suudaksid üle olla eelarvamustest ja „patustest“ mõtetest, nagu kasumi saavutamine läbi vägivalla ja teiste kannatuste. Idealistid usuvad, et demokraatia ja hariduse levitamise abil on võimalik ära hoida vägivaldseid konflikte. Teooria kohaselt hakkavad seeläbi domineerima rahvusvahelises poliitikas demokraatlikud väärtused, millele ei suuda enam riigid ja nende huvid vastu seista. See on ka põhjuseks, miks idealistlikku teooriat on seostatud utopia mõistega. Sõda on idealistide sõnul kõige halvem viis millegi lahendamiseks või saavutamiseks. Idealism seisab vastu nii relvastumisele kui ka suur korporatsioonidele, kes kasumi nimel on valmis kõrvale heitma idealistlikud väärtused. Idealistlik lähenemine paneb maailmakorra tagamisel rõhku suurtel üleilmsetele väärtustel põhinevatele organisatsioonidele nagu näiteks Rahvasteliit, ÜRO või Punane Rist. Idealismi näol on tegemist internatsionaalse teooriaga, mis heidab kõrval rahvuslikud ja riiklikud printsiibid. Idealistid mõistavad, et maailma elanikkonna kultuuriline, sotsiaalne ja majanduslik taust on väga erinev, siiski säilib seisukoht, et kõik inimesed jagavad samu baasväärtusi, nagu soov elada rahu ja harmoonias.⁸

Idealismi teooria oli kõige enam levinud kahe maailmasõja vahelisel perioodil (1919-1939). Rahvasteliitu saab pidada idealistide loominguks. Ka tolle perioodi algusaega jäänud USA president Woodrow Willsoni on peetud idealistik, kes uskus, et uut sõda on võimalik vältida just ühiste moraalsete väärtuste rõhutamise abil. Tema nägi I maailmasõja põhjuseid eelkõige „vanas poliitikas“, kus erinevatest rahvustest koosnevad impeeriumid üritavad pidevalt suurendada oma sõjalist võimeksust ja territooriume. Wilson uskus, et tulevikus on võimalik sõdu vältida läbi impeeriumide lagunemise ja demokraatlike rahvusriikide tekke, mis

⁸ A. Heywood. K. Dowding. (2011). *Encyclopedia of power*. Thousand Oaks, USA: SAGE Publications. Eesti välisministeeriumi kodulehekülj: „*Eesti alaline esindus ÜRO juures*“. Rahvusvahelise Punase Risti Komitee (ICRC) kodulehekülj. Kasutatud 03.04.2021.

saavutavad oma huve läbi koostöö ning lähtuvad oma tegevuses ühtsetest rahvusvahelistest tõekspidamisest. Idealistid mõistsid juba 1920. aastatel, et uut sõda pelgalt Rahvasteliiduga vältida ei õnnestu ning töösse üritati kutsuda rahvusvaheline erapooletu tribunal koos rahvusvahelise politseiga, kuid ka need ponnistused ei suutnud ära hoida uut sõda. Rahvasteliit ja selle ebaedu oli justnimelt realismi teooria kasvulavaks.⁹

Kriitikute hinnangul on idealismi näol tegemist ebapraktilise ja reaalses mitte toimiva teooriaga. II maailmasõja puhkemine vähendas idealismiteooria mõju ning tõstis esile realismiteooria, mille järgijate aastate pikkuse „materdamise“ tulemusel kujunes 20 sajandi lõpus välja idealismi edasiarendus ehk neo-idealism. Neo-idealism juhtis tähelepanu külma sõja-aegse suurvõimude vahelise heitluse ebamoraalsusele. USA president Carteri tegevuses 1970. aastatel võib näha esmased neo-idealismi ilminguid, kui Carter rõhutas vajadust tuua USA välispoliitikasse tagasi eetiline dimensioon, mis tähendas USA sõjalise ja majandusliku abi andmist vastavalt abivajaja suhtumisele inimõigustesse. 1980. aastatel kerkis neo-idealism rohkem päevakorda just tänu NSV Liidu presidendi Mihhail Gorbachevile, kes hakkas rõhutama inimõiguste olulisust ning selle võimet pehmenendada kommunistliku ja kapitalistliku maailmakorra vahelisi pingeid.¹⁰

Realismi seisukohalt on riigid rahvusvahelise süsteemi kõige olulisemad toimijad. Antud teooria välistab pea täielikult kõiki teisi toimijaid. Realismi seisukohalt on igale riigile toimimiseks kõige olulisem riigi julgeoleku tagatus. Lähtutakse rahvusvahelise süsteemi anarhilisusest, mis sunnib iga riigi prioriteediks julgeoleku tagamise. Realismi seisukoht on, et ainus viis toimimiseks on järgida rangelt pragmaatilist julgeolekupoliitikat, mille juures on võimatu järgida mingisugust ideoloogilist, moraalset või religioonil baseeruvat poliitilist suundumust. Ainus toimiv poliitika on jõupoliitika.¹¹

Realismi juured ulatuvad tagasi aega rohkem kui 400 aastat enne Kristust. Tollane ajaloolane ja „mõtletaja“ Thucydides nägi nagu ka kõik teised klassikalised poliititeoreetikud, poliitikat eelkõige kui eetika küsimust. Ta esitas küsimuse, et kas riikide-vahelises suhtluses, kus võim on aluseks, saab üldse rääkida mingisugusest õigluse printsiibist. Oma raamatus

⁹ D. Long; P Wilson. (2003). *Thinkers of The Tenty Years' Crisis. Inter-War Idealism Reassessed*. Oxford (UK). Oxford University Press. A. Heywood. Lk 126-127. K. Dowding. 2011

¹⁰A. Heywood. Lk 126-127. Vt ka *Universal Declaration of Human Rights*. United Nations. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

¹¹ K. Kipnis; D. Meyers. (2019). *Political Realism and International Morality: Ethics in the Nuclear Age*. Routledge. J. W. Korab-Karpowicz. (2010). Political Realism in International Relations. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=realism-intl-relations&archive=sum2018>. Kasutatud 02.02.2021.

„Peloponnesiani sõda“ kirjeldas ta peamiselt Ateena ja Sparta vahelist konflikti, kus kõrvutas mõlema vaenupoole seisukohti. Ehkki tema töö oli peamiselt lihtsalt sündmustiku kronoloogia, saab sellest siiski välja lugeda varajaseid realismi ilmingud.¹²

Realismist on mitmeid erinevaid käsitlusi ja sugugi mitte kõik ei välista täielikult realismi teoorias moraali küsimuse olulisust. Klassikaline realism – käsitlus, millest autor lähtub antud töös - seab oma teooria aluseks inimloomuse. Realistide silmis on inimloomus egoistlik ning iseenda kasust lähtuv. Tuntud Itaalia renessanssi-aegne filosoof, mõtleja ja ajaloolane Niccolò Machiavelli võrdles realismi auahne mehe loomusega, kes on valmis edu saavutamise nimel heitma kõrvale kõikisugu moraalsed väärtused. Machiavelli kirjeldatud „mees“ on pidevas võitluses oma konkurentidega. Võitluses vahendeid ei valita. Mainitud käitumismustri järgi näeb Machiavelli toimivat ka riikidevahelist suhtlust.¹³ Klassikalise realismi kujunes välja 20. sajandil vastukaaluks idealismi teooriale. I maailmasõja järel sai idealistide eesmärgiks rahu tagamine ning taolise sõja kordumise vältimine. Idealistid uskusid, et riikidevahelised probleemid lahendab rahvusvaheliste organisatsioonide teke ja rahvusvahelised seadused ning väärtused. Usuti, et uuest sõjast suudab päästa Rahvasteliit, mis aga reaalsuses ei suutnud ära hoida II maailmasõja puhkemist. Selle läbikukkumise tulemusel sai külma sõja-aegseks domineerivaks teooriaks realism.¹⁴

Realistide sõnul rõhusid 1920. ja 1930. aastate idealistid nagu Norman Angell, Raymond B. Fosdick ja USA president Woodrow Wilson ühistele väärtustele ja ühtsusele selle asemel, et keskenduda riikide ja rahvuste-vahelistele probleemidele, mis iseloomustasid antud ajajärku ning triivisid maailma uue suure sõja poole. Juba tol perioodil langesid idealistide mõtted kriitika osaliseks. Rahvasteliit, mis pidi toimima väärtuspõhiselt, oli tegelikult küllaltki ebaefektiivne ja sellega otsustasid mitte liituda näiteks USA, samuti oli vaid lühikest aega organisatsiooni liige Saksamaa. Liidu võimetus hoida ära II maailmasõda tõstis esile realismi käsitluse, mis järgnevate aastakümnete jooksul leidis veel edasiarendusi eelkõige neorealismi koolkonna näol.¹⁵ Neorealism jätab oma käsitluses kõrvale inimloomuse, kuna puudub võimekus teaduslikult mõõta inimloomust, mistõttu ei anna sellele rajada ka üheselt mõistetavat teooriat. Neorealism seab keskmesse struktuuri. Tuntuim sellealane teos on

¹² A. Heywood Lk 128.

¹³ D. Boucher; P. Kelly. (2003). *Political Thinkers From Socrates to the Present*. Oxford (UK): Oxford University Press.

¹⁴ A. Heywood. Lk 128.

¹⁵ A. Mintz; K Jr. DeRouen. (2010). *Understanding Foreign Policy Decision Making*. Cambridge: Cambridge University Press,.

ilmunud 1979. aastal Kenneth Waltzi poolt: „*Theory of International Relations*“, mille väitel koosneb rahvusvaheline süsteem üksustest ja struktuurist, mis omavahel suhtlevad.¹⁶

Kuna antud töö kasutab võimalikult täpse tulemuse saavutamiseks ka kahte poliitiliste protsesside analüüsimiseks mõeldud mudelit, annab autor neist siinkohal lugejale ka ülevaate. Mõlemat mudelit (ratsionaalse käituja mudel ja organisatoorse protsessi mudel) on kasutanud oma teoses „*Essence of Decision. Explaining the Cuban Missile Crisis*“, ka Graham Tillet Allison. Autor peab oluliseks siinkohal täpsustada, et poliitiliste protsesside analüüsimiseks on palju erinevaid mudeleid, kuid just neid kaete kasutas oma teoses peamiselt ka Graham Tillet Allison ning mõlemad lähenemised on üheaegselt nii laialt levinud kui ka tugevalt vastanduvad. Esimeseks analüüsimudeliks on ratsionaalse käituja mudel (*Rational Actor Model*), mida oma Läbi aegade on rahvusvaheliste suhete uurijad suutnud oma valdkonda adopteerida algselt mujal kasutatud meetodeid/mudeleid. Algselt majanduses kasutusel olnud “ratsionaalse käituja mudel” on edukalt üle võetud ning leiab kasutust eelkõige analüüsimaks riikide vahelist suhtlust. Ratsionaalse käituja mudelist on kujunenud välja peamine rahvusvaheliste suhete analüüsimiseks kasutatav mudel.¹⁷

Lihtsalt öeldes on mudeli eesmärk seletada rahvusvahelisi sündmusi hinnates rahvuste ja riikide eesmärgi ja potentsiaalset saadavat kasumit. Mudeli keskmeks on ratsionaalselt mõtlev indiviid, kes langetab vastavalt olukorrale ja olemasolevale informatsioonile tuginedes võimalikult kalkuleeritud otsuse, millest tõuseks riigile maksimaalne võimalik kasu. Ratsionaalse käituja mudel tugineb oma tulemi saavutamisel üksikute riikide tasandil toimivatele suhetele rahvuste ja valitsuse käitumise kui analüüsiüksuste vahel. Mudeli kasutamiseks ning võimalikult tõese vastuseni jõudmiseks eeldatakse antud mudeli puhul, et otsustajatel on olemas optimaalne kogus informatsioon “küsimuse” kohta, mille üle tehakse otsus ning, et tehtavad valikud oleksid loogilised ja otsuse tulemuslikkus oleks järjepidev.¹⁸

Ratsionaalse käituja mudel koosneb neljast astmest:

- a. Identifitseeri probleem
- b. Defineeri soovitud tulem
- c. Hinda erinevate valikute mõju

¹⁶ E. Berg; Et al. 2018. Lk 62.

¹⁷ A. Mintz; K. Jr. DeRouen. 2010. Lk 57-59

¹⁸ *Ibid.*

d. Tee kõige ratsionaalsem valik, millega kaasneb kõige suurem tulu

Ehkki mudel on enim kasutatud ning toimib küllaltki hästi mõistmaks ja hindamaks rahvusvahelise poliitika eesmärke ja soove, on see siiski saanud ka omajagu kriitika osaliseks. Kriitikute sõnul ei anna mudel tõest vastust, kui kogu info otsuse kohta ei ole saadaval. Samuti tuuakse välja mõiste “ratsionaalne” küllaltki subjektiivset tähendust ning samuti asjaolu, et mudel ei arvesta potentsiaalsete ebaratsionaalsete mõjutustega, mis võivad ratsionaalset lõppotsust mõjutada.

Teiseks töös kasutavaks mudeliks organisatoorse protsessi mudel (*organizational Process Model*). Erinevalt ratsionaalse käituja mudelist on organisatoorse protsessi mudeli “seisukoht”, et välispoliitilised otsuste puhul ei lähtuta pelgalt ratsionaalsest otsusest riigile kõige rohkem tulutoova valiku kasuks, vaid lõplik välispoliitika kujuneb välja, mitte ühe vaid mitme erineva koostööd tegeva ja konkureeriva organisatsiooni keeruliste protsessimehhanismide tulemusel. Isegi juhul kui riik on autokraatlik, koosneb see siiski (ehki riigi poolt juhitud) organisatsioonidest, mille sisesed bürokraatlikud protsessid kujundavad lõpptulemuse.¹⁹

¹⁹ C. M. Jones. (2017). *Bureaucratic Politics and Organizational Process Models*. Scholars at Harvard. <https://scholar.harvard.edu/files/mahajan/files/jones1992.pdf>. Kasutatud 20.04.2021.

1. JUGOSLAAVIA SÕJAD

Jugoslaavia eemaldus Nõukogude Liidust juba 1948. aastal. See pani alguse ka Jugoslaavia lähenemisprotsessile läänega, mistõttu oli 1980. aastate lõpus Jugoslaavial justkui kõik eelised kiireks majandusarenguks ja integratsiooniks läänega, võrreldes teiste sotsialistlike riikidega. Paraku ei läinud see siiski nii.²⁰ Jugoslaaviat tunti kui kahe tähestiku, kolme religiooni, nelja keele ja viie erineva rahvusega riiki, mille lagunemine aastatel 1991-1999 oli ohvräterohkeim ja veriseim konflikt Euroopa pinnal pärast Teist maailmasõda ja enne täiemahulise sõja puhkemist Ukrainas 2022. aasta veebruaris.²¹ Samal ajal kui ülejäänud Ida-Euroopa proovis võimalikult kiirelt üle saada mineviku taagast ning liikuda jõudsalt edasi, astus Jugoslaavia üha kiiremate sammudega uute konfliktide suunas.²² Balkani riikidel oli oluline roll I maailmasõja puhkemisel, kui Serbia äärmuslane 1914. aastal Sarajevos korraldas atentaadi Austria-Ungari ertshertsog Franz Ferdinandile.²³ Ka II maailmasõja periood oli ohvräterohke. Lisaks ohvräterohkele okupatsioonile, pidasid jugoslaavlased maha verise kodusõja. II maailmasõja perioodil hukkus Jugoslaavias 1,7 miljonit inimest, mis moodustas 11% sealsest rahvastikust.²⁴ Verd valati ka 1990. aastatel Jugoslaavia lagunemise käigus. Selle rahvusvahelised ulatuslikud tagajärjed omavad globaalpoliitilisel areenil veel ka täna olulist rolli.²⁵

Piirkonnas elab koos palju erinevaid kultuure: „Jugoslaavia“ tähendab Lõuna-Slaavlaste riiki, kuid Lõuna-Slaavi päritolu on suuresti ka kõik, mis antud piirkonnas elavaid rahvuseid ühendab. Horvaatlased, slaavi moslemid, serblased, makedoonlased, montenegrolased, sloveenlased ja lisaks sellele veel enam kui kümme teist etniliselt eristatavat gruppi. Selgelt eristusid Horvaatia ja Sloveenia, mis omasid Itaalia, Ungari ja Austria tugevaid mõjusid, olid omaks võtnud Ladina tähestiku, Rooma Katoliikluse ning kombeliselt elati Kesk- ja Lääne-Euroopa kultuuriruumis, mis tähendas nii üldiselt kui ka sotsiaalmajanduslikult kõrgemat arengut. Makedoonlased, bosnialased, serblased, montenegrolased olid rohkem kui 500 aastat autokraatse ja repressiivse Otomani impeeriumi all. Usuna tunnistavad antud etnilised grupid peamiselt õigeusku ning tähestikuks on Vene kirillitsad. Antud etnilisi gruppe iseloomustab

²⁰ S. L. Woodward. (1995). *Balkan tragedy: Chaos and dissolution after the Cold War*. Brookings Institution Press.

²¹ O. Hawrylyshyn. (1977). *Ethnic Affinity and Migration Flows in Postwar Yugoslavia. Economic Development and Cultural Change*. University of Chicago Press 1977. Vol. 26, No 1. Lk. 93.

²² Calic, Marie-Janine (2019). *A History of Yugoslavia*. West Lafayette (USA): Purdue University Press.

²³ *Ibid.* Lk 54.

²⁴ *Ibid.* Lk 155.

²⁵ *Ibid* 297-332.

majanduslik mahajäämus võrreldes horvaatlaste ja sloveenastega. Otomani impeeriumi valitsemisperioodil tungis peale ka Islam, seda eelkõige Kosovos ja Bosnias. Islami usku pöördujaid nähti äraandjatena, eriti jäiga positsiooni võtsid Islami usu omaks võtnute vastu serblased, kelle ajalooline mälestus moslemite ülemvõimust Otomani impeeriumi perioodist oli kõige kibedam.²⁶

Jugoslaavi konfliktse mineviku algpõhjustele on püütud vastata läbi mitme teooria. Näiteks on esitatud ka oma olemuselt lihtsaid vastused, nagu „lidsse vihavaenu teooria“, mille kohaselt on Jugoslaavia rahvaste ja etniliste gruppide vahel olnud ajaloo jooksul lihtsalt väga palju vaenu ja tapmist, mis on reaktsioonina loonud niivõrd konfliktse pinnase, kus minevikku ja üksteisevahelist „vaenu“ maha jätta ei ole enam võimalik. Teine teooria kirjeldab Jugoslaavia konfliktide põhjusena korrumppeerunud eliiti. Erinevate etniliste gruppide seas tekkis liidreid, kes soovisid võimu ning selle saamiseks nägid lihtsat võimalust rahvaga manipuleerida, rõhudes varasemale etnilisele vaenule. Tõustes võimule vaigistati opositsioon ning õhutati rahvast loobuma oma heaolust oma rahvuse ja riigi huvides.²⁷

Ilmselt üks läänemaailmas levinuima teooria, selgitamaks piirkonna konfliktset minevikku, on pakkunud Samuel P. Huntington, kes on tuntud endine USA politoloog ja Harvardi Ülikooli professor, on tuntud oma tööde poolest, mis käsitlevad tsivilisatsioonide vahelisi kokkupõrkeid.²⁸ Oma töödes jagab ta maailma elanikkonna tsivilisatsioonideks, kus tsivilisatsioonid eristuvad üksteisest eelkõige kultuurilise ja usulise tausta poolest. Kommunistist võib lihtsalt saada kapitalist ja demokraat, aga moslemist kristlast nii lihtsalt ei saa.²⁹ Inimeste jaoks on kõige olulisem just nimelt kultuuriline identiteet. See ühendab riigipiiride üleselt.³⁰ Huntingtoni hinnangul jagunes 1920. aastate maailm lihtsalt kaheks - lääts ja ülejäänud, külma sõja perioodil jagunes maailm kolmeks: vaba maailm, kommunistlik blokk ja mitteühinenud maad. Pärast külma sõja lõppu on erinevate tsivilisatsioonide hulk kasvanud olulisel määral.³¹

²⁶ R. W. Duncan; Holman, P. G. Holman. (2018). *Ethnic Nationalism and Regional Conflict: The Former Soviet Union and Yugoslavia*. New York: Routledge.

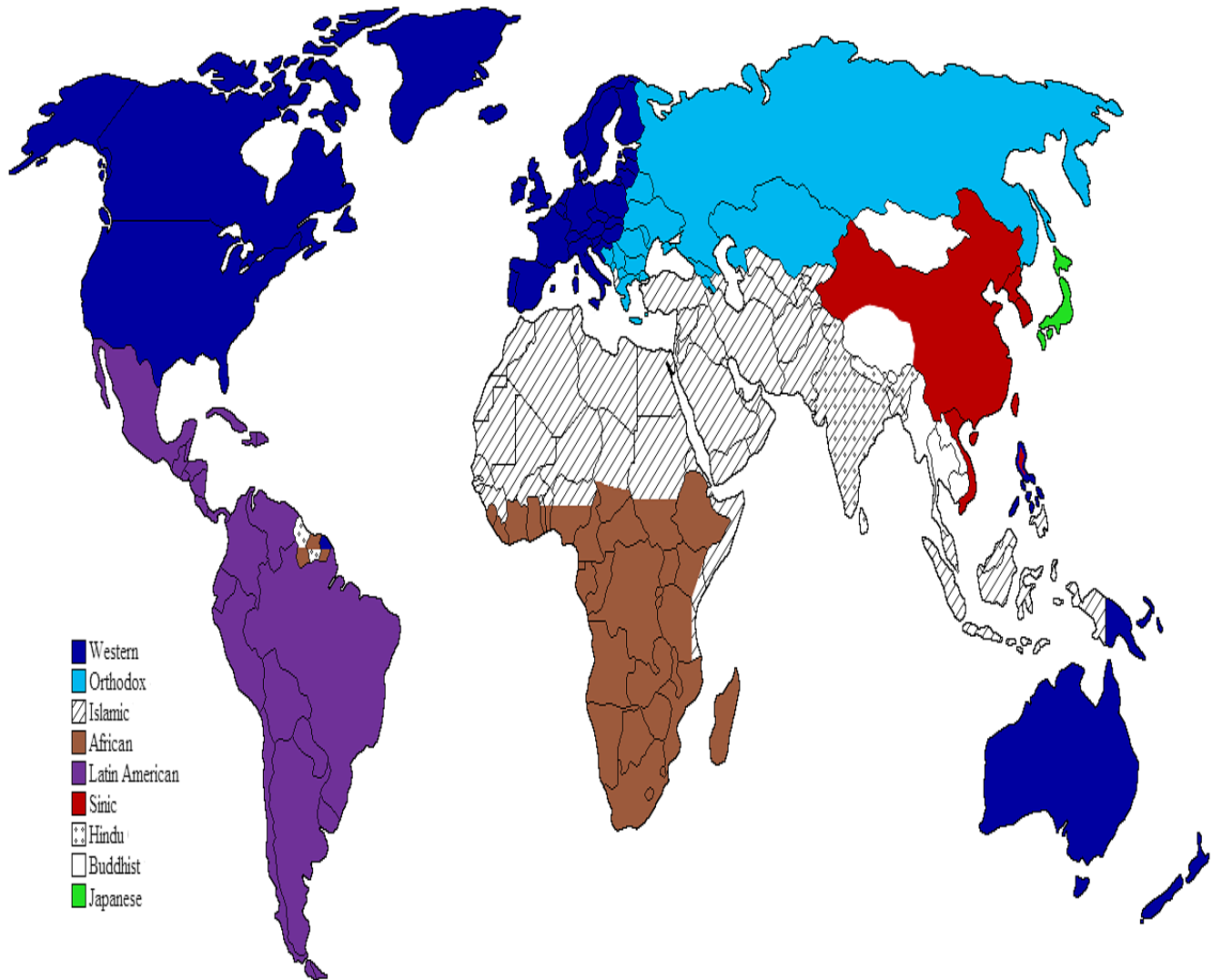
²⁷ M. Hajdinjak. (2004). *The Root Cause of Instability in the Balkans: Ethnic Hatred or Trans-Border Crime*. International Centre for Minority Studies and Intercultural Relations (IMIR).

²⁸ G. Ireland. (2009). *Samuel Huntington, 81, political scientist, scholar*. The Harvard Gazette. <https://news.harvard.edu/gazette/story/2009/02/samuel-huntington-81-political-scientist-scholar/>. Kasutatud 03.02.2022.

²⁹ S. P. Huntington. (1993). *The Clash of Civilizations* Foreign Affairs, vol. 72, no. 3, Council on Foreign Relations. Lk 22–49, <https://doi.org/10.2307/20045621>. Kasutatud 03.02.2022.

³⁰ S.P Huntington. (1999). *Tsivilisatsioonide kokkupõrge ja maailmakorra ümberkujunemine*. Tartu: Fontes Kirjastus,

³¹ S. P Huntington. 1999. Lk 34-39.

[This Photo](#) by Unknown Author is licensed under [CC BY-SA-NC](#)

32

Tsivilisatsioon on Huntingtoni järgi rahvuste ja riikide kõrgem vorm. Tsivilisatsioonide siseselt toimub enamasti tõmbumine ja tsivilisatsioonide vaheliselt toimub tõukumine. Seetõttu on tsivilisatsioonide piirid ka tihtipeale olulisteks konfliktipiirkondadeks. 1994. aastal marssis Sarajevos 2000 kohalikku moslemit näitamaks austust oma toetajate vastu. Liikudes läbi linna ei hoidnud nad käes, mitte USA, NATO või ÜRO lippu, kes olid aidanud peatada nende vastase genotsiidi, vaid lehvitasid hoopis Türgi ja Saudi Araabia lippe. Nende roll abistamisel ei olnud kindlasti mitte võrreldav USA või NATOga, kuid Bosnia moslemite jaoks oli just nende riikide

³² Creative Commons: Unknow Author is license under CC BY SA NC

toetus neile oluline – need olid nende sõbrad, nende tsivilisatsioonikaaslased.³³ Samuti ei olnud lääs võimeline mõistma samal määral hukka inimsusevastaseid kuritegusid, mis pandi toime tsivilisatsioonikaaslaste horvaatide poolt, kuivõrd tegusid, mis sooritati teisest tsivilisatsioonist pärit serblaste poolt.³⁴ Jugoslaavias kohtusid Huntingtoni arvates kolm tsivilisatsiooni: lääs, õigeusk, islam. Nagu eelnevalt välja toodud, on just tsivilisatsioonide piirjoonte omane konfliktide rohkus. Seda enam, et Jugoslaavia puhul prooviti kolm tsivilisatsiooni liita ühe riigi alla. Antud peatüki eesmärgiks on anda lugejale ülevaade Jugoslaavia ajaloost, selle riigi tekkest ja verisest lagunemisest.

1.1 I JUGOSLAAVIA 1918-1990

Jugoslaavia on olnud ametlik või mitteametlik nimetus Balkani poolsaarel asunud liitriigile perioodil 1918-2003. Liitriik tekkis tänu rahvuslikel püüdlustel peetud Balkani sõdadele, kus suudeti alistada Otomani impeerium ning tänu I maailmasõjale, mille tulemusel kujundati 1918. aasta Pariisi rahukonverentsil Balkani riikidele uued piirid. Esimene Jugoslaavia mõiste all tuntud liitriik kandis nimetust Serblaste, Horvaatide ja Sloveenide Kuningriik.³⁵ Juba uue kuningriigi loomine tõi piirkonnas kaasa pingeid. Horvaadid soovisid luua föderaalriigi, mis arvestaks kõigi kultuuride eripäradega, serblased soovisid eelistasid ühtset riiki. Serblased, olles piirkonna kõige suurem etniline grupp, moodustades Jugoslaavia elanikkonnast 38%, võrdluseks suuruselt teine rahvus horvaadid moodustasid 20% elanikkonnast. Samas on oluline ka tõik, et just serblaste võitluse tulemusel oli suudetud saavutada 1878. aastal iseseisvus türklaste ülemvõimu alt, mistõttu leidsid serblased hõlpsasti õigustuse oma ülemvõimuks.³⁶ 1921. aasta konstitutsiooni tulemusel kujunes tugevalt tsentraliseeritud riik, mida juhtis serblastest Karadjordjević'i dünastia, kelle etteotsa tõusis kuningas Alexander I. 1929. aastal kuulutas kuningas Alexander I välja diktatuuri ning nimetas riigi ametlikult ümber Jugoslaaviaks.³⁷ Kogu I Jugoslaavia perioodi iseloomustavad poliitilised pinged. Paljudelt rahvustelt võeti nende autonoomia. Samuti ei soosinud Alexander I ka 1920. ja 1930. ülemaailmne keeruline majanduslik keskkond. Lootuses majandusolukorra paranemisele

³³ S. P. Huntington. 1996. Lk 29; 264-265.

³⁴ *Ibid.* Lk 52.

³⁵ S.L. Woodward. 1995. Lk 22-23.

³⁶ W. R. Duncan; G. P. Holman. 2018. Lk 22.

³⁷ A. Ignjatović. (2022). *The Bridge of King Alexander I in Belgrade and the Ambiguities of National Identity in Interwar Yugoslavia*. Contemporary European History. Cambridge University Press.

demokratiseerus Jugoslaavia 1935. aastal ning sidus end seejärel ohtlikult tugevalt Saksamaaga.³⁸

Juba enne II maailmasõja puhkemist nähti antud piirkonnas olulist strateegilist rolli. Nii Natsi-Saksamaa kui ka Liitlased mõistsid, et Euroopat ohustava uue suure sõja veerel on Jugoslaavia ülimalt oluline nii tänu oma strateegilisele asukohale, mis võiks mõjutada Suessi kanali ja Ida-Vahemere kontrolli, kui ka rohketele maavaradele. Nii lõpetaski Jugoslaavia esimese riigi Saksamaa invasioon 1941. aastal.³⁹

II maailmasõja alguseperioodi sakslaste edu nii lääne kui ka ida suunal tipnes kiirelt olukorraga, kus juba 1941. aasta alguses oli Jugoslaavia sisuliselt ümber piiratud Saksa vägede poolt. Ametlikult oli Jugoslaavia neutraalne riik, kuid strateegilisest piirangust tulenev surve sundis Jugoslaaviat Saksamaale järele andma ning 1941. aasta 27. märtsil kirjutas Jugoslaavia prints Regent Paul alla Kolmikpaktile. Selle tulemusel kukutati sisuliselt koheselt võimult Regent Paul ning asemele tuli koos uue kuningliku valitsusega ka noor kuningas Peter II, kes küll *de jure* oli Briti kuningakojaga tihedates sidemetes ning seetõttu peeti teda Suurbritannias liitlaseks ja teljeriikide vastaseks, kuid *de facto* tunnetas Jugoslaavia oma liitlasena rohkem Saksamaad, mistõttu ka ettevalmistused peagi algavaks sõjaks olid küllaltki „poolikud“.⁴⁰ Puudulikku ettevalmistust kasutas ära Saksamaa, kes ründas koos Ungari, Itaalia ja Horvaatiaga Jugoslaaviat 6. aprilli 1941. aastal ning Jugoslaavia alistus ametlikult juba 17. aprilli. Alistumine toimus nii kiirelt, et suur osa Jugoslaavia armeest pages lihtsalt metsa, võttes endaga kaasa käsirelvad. Selle tulemusel kujunesid välja II maailmasõja kõige suuremad partisanüksused, millest suurim suutis luua koostöös liitlastega ka näiteks oma lennuväe.⁴¹ Juba esimeste nädalate jooksul pärast jugoslaavia okupeerimist kohtas kõikjal väiksemamahulisi ja alguses küllaltki organiseerimatuid ülestõuse teljeriikide okupatsiooni vastu. Peagi hakati koonduma tuntud varasemate sõjaväeliste juhtide alla, nagu näiteks kindral Draša Mihailovič ning Jugoslaavia partisaniliikumine muutus seeläbi oluliselt organiseeritumaks.⁴² Partisaniüksused olid oma olemuselt lõhestunud. Jaguneti tšetnikuteks, mida juhtis Mihailovič ja Kommunistlikeks Partisandeks, mida juhtis Josip Broz hüüdnimega „Tito“. Esmalt peale Teljeriikide invasiooni tekkisid tšetnikud, kes koosnesid etnilistest

³⁸ S.L. Woodward. 1995. Lk 23-24.

³⁹ C. Murray. (2019). *Unknown Conflicts Of The Second World War: Forgotten Fronts*. Routledge Studies in Second World War History. New York and London: Routledge.

⁴⁰ C. Murray. 2019. Lk 140-141

⁴¹ J. Tomazevich. (2001). *War and Revolution in Yugoslavia, 1941-1945. Occupation and Collaboration*. Stanford California (USA): Stanford University Press.

⁴² C. Murray. 2019. Lk 141-142

serblastest. Etniliseks serblaseks olemine oli tšetnikutega liitumise nõudeks. Tšetnikud olid tuntud eelkõige oma erakordse julmuse poolest, lisaks võitlusele okupantidega, alustati ka paralleelselt etnilist puhastust, seda eelkõige piirkonnas elavate moslemite osas. Ehkki tšetnikud olid maailmavaateliselt sõltumatud, siis olid nad siiski laias plaanis truud varasemale Jugoslaavia kuninglikule režiimile.⁴³

Natsi-Saksamaa tungimine Nõukogude Liitu tõi olukorda uue dimensiooni. Tekkis uus konkureeriv vastupanuliikumise leer: „Kommunistlikud Partisanid“, keda juhtis põrandaluse Jugoslaavia kommunistliku partei juht Josip Broz Tito.⁴⁴ Tito sündis 1892. aastal tollase Austria-Ungari keisririigi võimu all olevas Horvaatias tavalisse talupoegade perre. 1913. aastal värvati ta Austria-Ungari armeesse, mille koosseisus osales ta ka I maailmasõjas võideldes nii serblaste vastu kui ka rindel Venemaaga, kus ta sai haavata ning langes venelaste kätte vangi. Vangistuse perioodil õppis ta tundma kommunistlikke teooriaid ning sattus neist vaimustusse. Tito võttis osa ka kommunistlikust riigipöördest, osaledes muuhulgas Oktoobri Revolutsiooni sündmustel ning andis ka oma panuse Venemaa kodusõjas enamlaste poolel. 1920. aastal naasis ta oma koju, mis nüüd kandis nime Serblaste, Horvaatide ja Sloveenlaste Kuningriik. Koju saabudes liitus ta koheselt Jugoslaavia Kommunistliku Parteiga, kus ta tegi kiirelt karjääri. Kuningriigi diktatuuri perioodil sattus Tito vanglasse, kuid vabanes sealt 1934. aastal, misjärel jätkas tegevust nüüdseks põranda alla kolinud Jugoslaavia Kommunistliku Partei juures.⁴⁵ Sissetungi järel tõusis Tšetnikute kõrvale teise vastupanuliikumisena Kommunistlikud Partisanid. Titost sai selle liikmumise juht. Erineval Tšetnikest, ei võidelnud Kommunistlikud Partisanid pelgalt teljeriikide okupatsioonivägede vastu, vaid viisid läbi ka kommunistlikku-sotsialistlikku revolutsiooni. Kommunistlikud Partisanid olid oma tegevuses vägagi edukad suutes näiteks luua okupatsiooni piirkondade siseselt vabastatud piirkondi, kus kehtestati range sotsialistliku režiimiga „miniriike“.⁴⁶

Juba algusest peale olid kahe suurema vastupanuliikumise vahelised suhted pingelised ning kiirelt kasvas see suuremahuliseks konfliktist, kus paralleelselt II maailmasõjaga saab rääkida alates 1941. aasta oktoobrist ka Jugoslaavia kodusõjast. (siinkohal teeb autor täpsustuse, et Jugoslaavia vastupanuliikumine koosnes väga paljudest erinevatest „üksustest“, kes kõik

⁴³M. J. Milazzo. (2019). *The Chetnik Movement and the Yugoslav Resistance*. Baltimore Maryland (USA): Johns Hopkins University Press. J. Toazevich. 2001.

⁴⁴J. Tomazevich. 2001.

⁴⁵N. Barnett (2006). *Tito*. London: Haus Publishing.

⁴⁶F. Lindsay. (1993). *Beacons in the Night: With the OSS and Tito's Partisans in Wartime Yugoslavia*. Stanford, California (USA): Stanford University Press.

omasid erinevaid võimeid, maailmavaateid, etnilist tausta jne, kus omavahel löödi nii liite kui ka mindi lahku. Antud alapeatükis kirjeldatakse vaid kaht olulisemat ja suuremat vastupanuliikumist, milleks on Tšetnikud ja Kommunistlikud Partisanid).⁴⁷ Kodusõda kujunes kiirelt paljude jaoks olulisemaks kui paralleelselt toimuv võitlus teljeriikide okupatsiooni vastu. Titot toetas tema võitluses Nõukogude Liit ja Tšetnikke Suurbritannia. Juba alguses saatis edu pigem partisaned. Taanduti Ida-Bosniasse, kus samal ajal toimus Ustaša (Horvaatia Revolutsiooniline Liikumine) ja Bosnia moslemite genotsiid serblaste vastu. Lisaks võitlusele Teljeriikide okupatsiooni ja partisanidega, alustasid nüüd Tšetnikud ka kättemaksuoperatsiooni ja genotsiidiga omakorda Bosnia moslemite ja horvaatlaste vastu. Olukord sundis otsima liitlasi vaenlaste seast ning nii alustasid Tšetnikud koostööd Teljeriikidega eelkõige Itaaliaga, et hävitada ühine vaenlane, kelleks olid kommunistlikud partisanid. Siiski suutsid Jugoslaavia väed üha rohkem alasi tagasi võita ning viia läbi järjest laiemalt sotsialistlikku revolutsiooni. Tšetnikute koostöö teljeriikidega ei sobinud nende senisele liitlasele Suurbritanniale ning nendevahelised suhted hakkasid kiirelt jähnenema kuniks 1943. aastal suunasid britid oma toetuse Tšetnike asemel hoopis partisanidele. Idarinde järjest lähemale jõudmise foonil saavutasid 1944. aasta oktoobris partisanid kontrolli sisuliselt kogu Jugoslaavia territooriumi üle. Kuid sellega ei olnud verevalamine lõppenud Tito lasi tappa hulga tsiviilisikuid ning 30 000 Ustaša liiget. Lisaks sellele jätkas Tito aktiivselt järgnevatel aastatel elus olevate Tšetnike jahti, keda tabamisel ootas hukkamine.⁴⁸

1946. aastal lõi Tito ametlikult Sotsialistliku Jugoslaavia Föderatiivse Sotsialistliku Vabariigi, mis koosnes kuuest võrdsest sotsialistlikust vabariigist: Montenegro, Horvaatia, Serbia, Sloveenia, Bosnia ja Hertsegoviina, Makedoonia. Serbia haldusalal olevale Vojodinalale ja Kosovole anti autonoomia. Riiki juhtis Tito loodud Jugoslaavia Kommunistlik Partei. Ehkki teoorias oli tegemist föderaalriigiga, oli reaalses siiski Jugoslaavia nii majanduslikult kui ka poliitiliselt tsentraliseeritum kui kunagi varem.⁴⁹

Jugoslaaviat peeti Nõukogude Liidu kõige olulisemaks ja lähedasemaks liitlaseks, mistõttu tuli üllatusena 29. juuni 1948. aastal Nõukogude Liidu ajakirjanduse avaldused, justkui liiguks Jugoslaavia ära „õigelt“ teelt, eemaldudes Marksistlikust-Leninistlikust maailmavaatest, mistõttu on jähnenud kahe riigi lähedane sõprusuhe.⁵⁰ Tüli Jossif Staliniga pani Tito juhitud

⁴⁷ C. Murray. 2019. Lk 142.

⁴⁸ M. J. Milazzo. 2019.

⁴⁹ M. Calic. 2019. Lk 168.

⁵⁰ J. Perović. (2007). *The Tito-Stalin Split: A Reassessment in Light of New Evidence*. Journal of Cold War Studies, vol. 9, no. 2, The MIT Press: Lk. 32–63,

Jugoslaavia huvitavasse positsiooni- ehkki olemuselt oli tegemist sotsialistliku riigiga, oli see samal ajal heades suhetes ka Lääne-Euroopa ja USA'ga, mis tõi Jugoslaavial küllaltki head majandusliku tulu, toimides omamoodi vaheriigina Nõukogude Liidu ja lääne vahel.⁵¹

Sisepoliitiliselt eksisteerisid Jugoslaavias endiselt pinged, mis olid vallandunud väga veriselt II maailmasõja ajal. Pingeid suutis all hoida hirm kaose tekkimise korral kaotada oma autonoomia Nõukogude Liidule, kes võib tungida „korraloomise“ ettekäändel Jugoslaaviasse, just nagu oli juhtunud Tšehhoslovakkias. Teisalt hoidis ära etniliste pingete vallandamise ka Tito ise, kes hävitas läbi repressiooni kõikisugu rahvusliku ärkamise ilmingud ning kehtestas 1974. aastal jõustunud põhiseadusega roteeruva presidendivõimu, mis võimaldas kõigil Jugoslaavia rahvastel föderatsiooni juhtida.⁵²

Josip Broz Tito suri 1980. aasta 4. mail.⁵³ Tito surma järel hakkasid siseriiklikult kasvama ka pinged, mida põhjustas eelkõige majandusolukorra halvenemine. Halvenes ka institutsioonide võimekus teha otsuseid. Partei siseselt, seda eelkõige partei ladvikus, kasvasid pinged ning vähenes võimekus leida üksmeelt. Võimekus tagada riigis kommunistlik kord oli otseses sõltuvuses rahu säilitamisega erinevate rahvuste ja etniliste gruppide vahel. Majanduslikult keeruline olukord muutis selle aga ühtäkki veel keerulisemaks ja ebatõenäolisemaks, kui see oli seda olnud seni.⁵⁴ Tito valitsemiseperioodil oli Jugoslaavia, võrreldes ülejäänud sotsialistlike riikidega, küllaltki heal majanduslikul järjel. Ehkki Jugoslaavia astus pidevalt ühest majanduskriisist teise, suutis ta kehva rahalise olukorra ära katta läänest tuleva rahalise abiga. See võimalus tulenes riigi heast positsioonist, olles sõber nii Nõukogude Liidu kui ka läänega, sõprus läänega aitas Jugoslaavial saada küllaltki lihtsalt laenu IMF'ilt (*International Monetary Fund*) ja teistelt välisinvestoritelt.⁵⁵ Jugoslaavia reaalne GDP per capita oli oluliselt madalam kui inimestele makstav palk oleks nõudnud. Aastakümnetega ei olnud majanduse efektiivsus Jugoslaavias tõusnud, kuid seda kompenseeriti välispankade laenurahade ja IMF'i abiga. 1983. aastal peatas IMF laenuraha voolu Jugoslaaviasse lastes võlakoormusel mitte enam suurened, kuna see ei suutnud täita oma kohustusi, mis viis riigi, mille majandus oli „katkine“, kiirelt sügavasse majanduskriisi.⁵⁶ Poliitilised illusioonid olid Jugoslaavia viinud

⁵¹ Calic, Marie-Janine. 2019. Lk 176- 212

⁵² Djilas, A. (1995). *Tito's Last Secret: How Did He Keep the Yugoslavs Together?* Review of *Tito and the Rise and Fall of Yugoslavia*, by R. West). *Foreign Affairs*, 74(4), Lk 116–122.

⁵³ *Ibid.* Lk 116.

⁵⁴ S. L. Burg. (1986). *Elite Conflict in post-Tito Yugoslavia*. *Soviet Studies*, vol 38. no 2, pp 170-193. University of Glasgow.

⁵⁵ Campbell, J. C. (1980). *Tito: The Achievement and the Legacy*. *Foreign Affairs*, 58(5) Lk 1045–1059.

⁵⁶ M. M. Cvikl; M. Mrak. (1996). *Former Yugoslavia's Debt Apportionment*. Internal Discussion Paper: Europe and Central Asia Region. The World Bank

sügavale võlakriisi, millest välja tulemiseks oli vaja muuta majandust efektiivsemaks ja parandada kohalikku „töökultuuri“.⁵⁷ Jugoslaavia majandust tabas väga kõrge inflatsioon, näiteks olles 1985. aastal koguni 80%.⁵⁸ Kriisile lahenduse leidmine tekitas kiirelt pingeid rikkama Põhja- ja Lääne-Jugoslaavia ja oluliselt vaesema Lõuna- ja Ida-Jugoslaavia vahel.⁵⁹ Siiski prooviti esialgu majandusolukorda parandada, näiteks küsiti laenumaksete tähtaegade pikendamist ning vähendati olulisel määral valitsussektori kulutusi.⁶⁰

Kõikjal üle kogu Jugoslaavia tõstsid pead natsionalistlikud meeleolud, mis ajaga ainult süvenesid. Kõige teravamalt ilmutasid etnilised pinged Kosvos, kus juba 1981. aastal leidsid aset natsionalistide poolt korraldatud meeleavaldused. Juba siis kasvasid demonstratsioonid niivõrd vägivaldseteks, et rahutuste mahasurumiseks tuli kasutada armee abi.⁶¹

1980. aastatel hakkas üha jõulisemalt esile kerkima Slobodan Milošević, kes liitus Jugoslaavia Kommunistliku parteiga juba 1963. aastal ning täielikult pühendast end poliitilisele karjäärile 1987. aastal, mil Milošević tõusis Serbia Kommunistliku liidu juhiks. Milošević kasutas oma retoorikas populistliku rahvuslust, mis läbi saavutas ta kiirelt ka populaarsuse. Oma tegevusega suutis ta kaotada Kosovo ja Vojvodina autonoomia ning liita need Serbiaga. Säärane tegevus ehmatas teisi Jugoslaavia Föderatsiooni vabariike, eelkõige Sloveeniat ja Horvaatiat. Raudse eesriide langemisel lõi soodsa pinnase Ida-Euroopa riikidele integreeruda läänega ning Sloveenia ja Horvaatia nägid uute arengute taustal võimalust ka oma majanduslikele raskustele lahendust leida.⁶² 1989. aastal aset leidnud suure majanduslangusega Bosnia ja Hertsegoviinas kaasnes ka seninägematu Protestide laine.⁶³ 1990. aasta jaanuaris toimus Jugoslaavia Kommunistliku liiga kongress, kus lükati kõik serblaste ettepanekud tagasi. Jugoslaaviat ei vaadeldud ka enam väljastpoolt kui ühtset riiki ning kõige selle tulemusel toimusid 1990. aastal esimest korda vabad valimised üle terve Jugoslaavia, milles soosis edu just rahvuslikke parteisid.⁶⁴

⁵⁷ L. Sirc. (1987). *Review: Patrick F. R. Artisien Joint Ventures in Yugoslav Industry*. Centre for Research into Communist Economies. London.

⁵⁸ S. L. Burg. 1986. Lk 171. Lk 173.

⁵⁹ S. P. Ramet. (2002). *Balkan Babel: The Disintegration Of Yugoslavia From The Death Of Tito To The Fall of Milošević*. New York (USA): Routledge.

⁶⁰ M. Babič; E. Primorac. (1986). *Some Causes of The Growth of The Yugoslav External Debt*. Soviet Studies, vol 38. nr 1, lk 69-88. University of Glasgow.

⁶¹ S. L. Burg. 1986. Lk 171.

⁶² Silber, Laura ja Little, Allan (1995). *Yugoslavia: Death of a Nation*. New York (USA): Penguin USA.

⁶³ S. P. Remet. 2002 Lk 28-32.

⁶⁴ Gregory F. Treverton; Renanah Miles. (2017). *Unheeded warning of war: why policymakers ignored the 1990 Yugoslavia estimate*. Intelligence and National Security, 32:4. Lk 506-522.

S. P. Remet. 2002 Lk 56-65. *Communist Crimes. Kommunistlik diktatuur Bosnias ja Hertsegoviinas. Jugoslaavia Sotsialistlik Föderatiivne Vabariik (1945-1992). Bosnia ja Hertsegoviina (Jugoslaavia)*. <https://communistcrimes.org/et/riigid/bosnia-hertsegoviina>. Kasutatud 07.03.2022.

1.2 JUGOSLAAVIA LAGUNEMINE JA RAHVUSVAHELINE SEKKUMINE

Oluline on siinkohal mainida, et Jugoslaavia lagunemine ei olnud ühe suure sündmuse tagajärg, vaid pikaajaline väga paljudest erinevatest sündmustest ning kohati lausa näiliselt ebaolulistest sündmustest koosnev protsess. Jugoslaavia lagunemise jooksul toimunud sündmuseid on palju ja kuna tihtipeale on tagamaad segased ning koosnevad paljudest osapooltest ja erinevast taustinfost, siis annab autor üldistava ülevaate vaid peamistest sündmustest. Jugoslaavia lagunemine on globaalsesse mällu süüvinud eelkõige oma erakordse vägivaldsuse ja etnilise hävitustöö ning genotsiidi tõttu.⁶⁵

Lagunemisprotsessi vägivaldsusele pani alguse Horvaatia ja Sloveenia iseseisvuse väljakuulutamine, mis leidis aset 25. juunil 1991. Sündmuse tulemusel saadeti piirkonda Jugoslaavia Rahvuslik Armeed, mille tulemusel puhkes ka sõda, mille suutsid sloveenlased küllaltki

kiirelt võita tänu Jugoslaavia armee valearvestustele ja Euroopa Liidu sekkumisele, kes mängis otsustavat vahelüli Brijungi rahulepingu sõlmimisel, mille tulemusel lõppes sõda Jugoslaavia ja Sloveenia vahel. Antud rahuleping aga andis läänele vale signaali, et Jugoslaavias on võimalik erimeelsused lahendada pelgalt diplomaatia abil.⁶⁶ See aga ei õnnestunud ning peagi levis sõda edasi Horvaatiasse. Paralleelselt konfliktidega esines Milošević raadios vaenuõhutavate ja rassistlike avaldustega, mistõttu oli rahval vähene aimdus reaallukorras ning sellest millist laastamistööd teeb Serbia juhitud Jugoslaavia Rahva Armeed.⁶⁷ Horvaatias toimunud sõjategevus paistis silma erakordse jõhkruusega, mida saatsid korda serblased.⁶⁸

Sloveenia ja Horvaatia iseseisvuse tunnustamise järel soovis seda ka Bosnia ja Hertsegoviina 1992. aastal 29. veebruarist kuni 1. märtsini viidi läbi referendum iseseisvumise küsimusel. Ehkki valimisi üritati serblaste poolt takistada, said kindla võidu iseseisvuse pooldajad. Aprillis tunnustasid Bosnia ja Hertsegoviina iseseisvust ka USA ja Euroopa komisjon. Sellele järgnesid koheselt ka rünnakud Bosnia ja Hertsegoviina linnade vastu. Rünnaku teostajateks olid serblastest paramilitaarüksused, kes tegid koostööd Jugoslaavia armeelega.⁶⁹ Aset leidis laialdane etniline puhastustöö serblaste poolt. Serblased saavutasid kiirelt edu hõivates Bosnias erinevaid piirkondi. Serblaste üheks edu põhjuseks oli, et oli võetud õppust Horvaatias

⁶⁵ C. Baker. (2015). *The Yugoslav Wars of 1990s*. Studies in European history. Bloomsbury Publishing.

⁶⁶ L. Sell. (2002). *Slobodan Milosevic and the Destruction of Yugoslavia*. Duke University Press. .

⁶⁷ A. Finlan. (2008) *Suured vastuseisud: Jugoslaavia kokkuvarisemine 1991-1999*. Tallinn: Kirjastus Kolibri

⁶⁸ M. Bjelajac; O. Žunec. (2007). *The War in Croatia, 1991-1995*. The Scholars' Initiative Research Team Seven.

⁶⁹ S. L. Burg; P. S. Shoup. (2000). *The War in Bosnia Herzegovina: Ethnic Conflict and International Intervention*. Armonk, New York (USA): M. E. Sharpe.

tehtud vigadest ning samuti asjaolu, et bosnialased polnud piisavalt valmistunud sõjategevuseks.⁷⁰ Korduvad katsed rahukõnelusteks ebaõnnestusid ning olukord muutus niivõrd katastroofiliseks, et 1993. aastal otsustas olukorra lahendamise enda peale võtta NATO, pakkudes Bosnia ja Hertsegoviinale eelkõige õhutoetust.⁷¹ See viis 1995. aastal ka rahuleppele, mille tulemusel Bosnia ja Hertsegoviina saavutas oma iseseisvuse.⁷² Konflikti jooksul hukkus Bosnias hinnanguliselt kokku 100 000 inimest.⁷³

Jugoslaavia lagunemisel mängisid olulist rolli nii ÜRO kui ka NATO, kes otsisid oma kohta külmasõja järgses maailmakorralduses. ÜRO tegevus ja kohatine saamatus Jugoslaavia sõjale leida kiire lahendus, pani ÜRO tugeva kriitika alla. Perioodil aprill 1992 kuni oktoober 1993 võttis ÜRO vastu 47 resolutsiooni, mis ei suutnud avaldada mõju vägivalla lõppemiseks Jugoslaavias. „Sõnadest“ tegudeni jõuti 1992. aasta veebruaris kui ÜRO paigutas 14 000 sõdurit Horvaatiasse ja Sarajevos hakati üles seadma nn kaitsealasid, mis jagunesid neljaks sektoriks. Siiski ei suutnud ÜRO tegevus ära hoida inimsusevastaseid kuritegevusi Jugoslaavias. Põhjuseks võib tuua liiga hilise sekkumise ning samuti võtsid ÜRO rahuvalvajakad küllaltki pehme positsiooni, mida nõudis tollane ÜRO peasekretär, kes uskus ja nõudis, et olukord suudetakse lahendada ilma sõjalisi vahendeid kasutamata ning sellest tulenevalt lähtuti rohkem seisukohast, et kohalolu eesmärk on soodustada rahu sõlmimist, mitte niivõrd kasutada selle eesmärgi saavutamiseks sõjalist jõudu.⁷⁴

UNPROFORi ehk ÜRO kaitsejõude kasutati Jugoslaavias esialgu kohati lausa naeruväärsetel ülesannetel, mis küll omasid mõneti rahuvalvelist väärtust, kuid reaalselt kasu oli neis tegevustes rahu tagamisele küllaltki keeruline näha. ÜRO ebaedu peitub ka asjaolus, et kuni Jugoslaavia konfliktini oli ÜRO tegelenud eelkõige rahu üle järelvalve pidamisega, kuid see konflikt sundis rahu looma olukorras, kus puudus relvarahu ning kõikjal lõhkesid pommid. Rahuloomet oleks saanud teostada antud konfliktis jõu meetodil, mida ÜRO ei olnud kuni Jugoslaavia konfliktini kasutanud ning mida ei soovinud alguses kasutada ka Jugoslaavias. Selle tulemusel oligi reageering aeglane ja nõrk.⁷⁵ 1995. aastal oli ÜRO maine langenud rahvusvahelisel areenil niivõrd madalale, et vaja oli kiiret lahendust. Seetõttu liituski 1995.

⁷⁰ A. Finlan. 2008. Lk 39.

⁷¹ C. Baker. 2015. Lk 74.

⁷² S. L. Burg; P. S. Shoup. 2000. Lk 336

⁷³ M. Zupevic; F. Causevic. (2009). *Case Study: Bosnia and Herzegovina*. Philip Oxhorn Part1: Case Studies, 10.

⁷⁴ Finlan. 2008. Lk 30-32.

⁷⁵ R. Higgins. (1993). *The New United Nations and Former Yugoslavia*. International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), vol. 69, no. 3, (Wiley, Royal Institute of International Affairs). Lk 465–83,.

aastal konflikti lahendamise protsessi ka NATO, kellega koos tegeleti Jugoslaavia kriisi lahendamisega, kuni selle lõpuni välja.⁷⁶

1989. aasta novembris langes Berliini müür ning 1991. aastal lagunes Nõukogude Liit. Need olid sündmused, mis seadsid küsimuse alla NATO eksistentsi jätkuva mõttekuse. NATO siiski jäi, kuna endiselt täitis see eesmärgi hoida ära riikide-vaheliste pingete tekete säilitamiseks Euroopa demokraatlik kord. Juba 1991. aasta detsembris lõi NATO Põhja-Atlandi Koostöönõukogu (*North Atlantic Cooperation Council*), mis küll 1997. aastal muudeti Madridis toimunud tippkohtumise järel Euro-Atlandi Partnerlusnõukoguks (EAPC) ning mille eesmärgiks sai konsultatsioonide pidamine värskelt iseseisvunud Ida- ja Kesk-Euroopa riikidega.⁷⁷ 1990. aastate alguses oli NATO laienemine küllaltki aktuaalne teema, samas jäi NATO juhtriik USA selles küsimuses küllaltki skeptiliseks.⁷⁸ Loodi küll 1994. aastal programm „Partnerlus rahu nimel“ (*Partnership for Peace, PFP*), mille eesmärgiks oli aidata arendada ja üles ehitada demokraatiat ja sõjalisi struktuure programmiga liituvatel Kesk- ja Ida-Euroopa riike. Samuti andis „Partnerlus rahu nimel“ võimaluse programmi liikmesriikidel osaleda rahuoperatsioonidel, mida juhib NATO. See andis Eestile võimaluse osaleda Jugoslaavia konfliktis NATO vägede koosseisus.⁷⁹ Liitumist „Partnerlus rahu nimel“ programmiga saab ka pidada Eesti Vabariigi esimeseks suureks sammuks teekonnal NATOga liitumiseni.⁸⁰

1990. aastatel alanud verine Jugoslaavia lagunemine pani ka NATO t proovile. Seni oli NATO seisukoht olnud, et see kaitseb vaid oma liikmesriike sõjalise rünnaku korral, kuid nüüd, tulenevalt sõjast Euroopas, pidi NATO oma seisukohti muutma paindlikumaks. Esiteks kehtestas NATO Bosnia kohale lennukeelutsooni.⁸¹ Samuti otsustas NATO pakkuda oma sõjalist tuge ÜROle lahendamaks konflikt, millega kaasnesid inimsusevastased kuriteod. Jugoslaavia rahuvalveoperatsioonist võttis osa 60 000 NATO sõdurit ning 1995. aastal viis NATO läbi üheksa päeva vältel ka õhuoperatsioone, mille käigus anti õhulööke Jugoslaavia vägede vastu.⁸² Ka 1999 aasta Kosovo sõjas pakkus NATO õhutoetust, mis viis lõpuks

⁷⁶ A. D. Leurdijk. (1997). “Before and after Dayton: The UN and NATO in the Former Yugoslavia.” *Third World Quarterly*, vol. 18, no. 3, (Taylor & Francis, Ltd., Third World Quarterly), 1997, Lk. 457–70,

⁷⁷ NATO koduleht. 2022.

⁷⁸ J. Luik. (2019). *Eesti Keeruline teekond NATOsse*. Diplomaaia nr 188. Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus. <https://diplomaatia.ee/eesti-keeruline-teekond-natosse/>. Kasutatud 04.04.2022.

⁷⁹ Eesti NATO Ühing. (2022). Partnerlus. <https://www.eata.ee/nato/partnerlus/>. 04.04.2022.

⁸⁰ Luik. 2019.

⁸¹ Leurdijk. 1997.

⁸² NATO koduleht. 2022.

läbirääkimisteni Milošević'iga, mille tulemusel viidi Jugoslaavia armee piirkonnast väljan ning olukorra üle võtsid kontrolli ÜRO rahuvalvajad.⁸³

Jugoslaavia verise lagunemise ning Miloševići juhitud Serbia vägede lõppvaatuseks sai küsimus Kosovo autonoomia üle. Kosovo oli piirkond, mis oli suuresti asutatud islamiusku albaanlastega ning kus serblased olid vähemuses. Albaanlased löid 1996. aastal Kosovo Vabastusarmee, kes alustas rünnakuid Serbia politsei vastu. 1998. aastal saabus piirkonda Kosovo Vabastusarmee maha suruma Jugoslaavia armee. Nende vahel esines hulga veriseid kontakte ning paralleelselt viisid taaskord serblased piirkonnas läbi genotsiidi Albaania moslemite vastu. 1999. aastal sekkus olukorda NATO, kes teostas õhurünnakuid Serbia armee positsioonide pihta. Vastukaaluks surus Jugoslaavia armee Kosovost välja kõik etnilised albaanlased. Seejärel alustas NATO ka Belgradi pommitamisega, mille tulemusel sõlmisid 1999. aasta juunis rahulepingu NATO ja Jugoslaavia. Piirkonda asusid tagasi elama etnilised albaanlased ning rahu tagasid ÜRO rahuvalvajad. Jugoslaavia lagunemisele pani punkti Jugoslaavia ümbernimetamine Serbiaks ja Montenegroks 2003. aastal.⁸⁴

⁸³ Finlan. 2008. Lk 85-87.

⁸⁴ L. Sell. 2002. 262-317. C. Baker 2015. Lk 78-88.

2. EESTI VABARIIGI SEKKUMINE JUGOSLAAVIA KONFLIKTI

Värskelt taasiseseisvunud Eesti elu oli raske. Ehkki *De Jure* oli tegemist sama Eesti Vabariigiga, mille iseseisvuse me 1939. aasta kaotasime tuli *De Facto* üles ehitada uus riik. „Pööraseid üheksakümnendaid“ iseloomustab vaesus ning kuritegevus, haarates Euroopa tapmiste edetabelis esikohti. Eelnevalt mainitu tõttu tekib küsimus, miks noor Eesti, mis oli kimpus suurte sisepoliitiliste probleemidega otsustas sekkuda Jugoslaavia konflikti saates sinna oma rahuvalvajak? Antud peatüki eesmärk on jõuda eelnevalt esitatud küsimuse vastusele lähemale. Peatükk jaotub kolmeks alapeatükiks, kus esimeses viiakse lugeja kursi Eesti välis- ja julgeolekupoliitika algusaegadega ning järgnevas kahes alapeatükis proovib autor vastata küsimusele läbi kahe teoreetilise käsitluse: idealism ja realism.

2.1 EESTI VÄLIS- JA JULGEOLEKUPOLIITIKA UUS ALGUS

Eesti Vabariigi taasiseseisvumine oli sündmus, millest unistasid paljud, kuid mille juhtumist ei juletud oodatud. Tegelikult algasid sündmused, mis päädisid Eesti iseseisvumisega 1989. aastal. Oluline on siinkohal mainida, et Eesti kontekstis võib inimestele tunduda, et 20. augustil 1991. aastal taastatud Eesti Vabariik, oli protsesside tulem, mis sai alguses juba oluliselt varem (laulev revolutsioon, Balti kett ja muinsuskaitse liikumine), siis globaalselt nähakse nende sündmuste osatähtsust siiski küllaltki marginaalsena mõjutamaks Nõukogude Liidu lagunemist ning selle tulemil sündinud iseseisvate riikide teket (sh Eesti Vabariigi).⁸⁵

Ehkki 1980. aastate lõpu Eestit iseloomustab laulev revolutsioon ja sellega seotud sündmused ning retoorikas arutleti järjest häälekamalt võimalikust iseseisvast Eesti Vabariigist, ei nähtud seda siiski lähitulevikus reaalse võimalusena. Paralleelselt prooviti alustada ka suhtlust rahvusvahelisel tasandil, et leida potentsiaalset poolehoidu iseseisvate Balti riikide tunnustamiseks. Kontakte püüti leida läbi väliseestlaste kogukondade ja välismaal avatud Eesti

⁸⁵ M. Kolga. *Uuenev NATO: Eesti-NATO suhted 1989-1998*. Peaseminaritöö. Tallinn: Tartu Ülikool, 1999.

informatsiooni punktide, kuid erilist mõju poliitilisteks muutusteks need katsed ei avaldanud. Ka ei keskendunud tollane rahvusvaheline suhtlus iseseisvale julgeoleku poliitikale vaid pigem üritati taotleda üha enam liberaliseerivas globaalses keskkonnas kodanikuvabaduste ja inimõiguste tagamist.⁸⁶

Reaalselt saab Eesti julgeoleku- ja välispoliitika alguseks pidada 20. augustit 1991. aastal, kuupäeva, mil Eesti iseseisvus, sest alles nüüd oli Eestil võimalik luua ametlikke rahvusvahelisi kontakte.⁸⁷ Nagu eelnevalt mainitud, tuli Eesti Vaabariiki üles ehitada sisuliselt algusest. See tähendas, et Eesti seisis mitmetes valdkondades väga erinevate valikute eest. Demokraatia ülesehitamise üheks kõige olulisemateks punktideks sai küsimus, kuidas demokraatiat tagada ning mil viisil viia läbi riigi valitsemist nii, et demokraatia ka säiliks.⁸⁸ Teiseks oluliseks valikute punktiks oli riigikaitse. Millisest kontseptsioonist lähtuvalt ehitab noor riik üles oma riigikaitse? Tuline arutelu käis kuni 1994. aastani kahe visiooni vahel: kas rõhuda kollektiivkaitsele ning läheneda NATO'le või hoopis võtta eeskujuna lähinaabritest Soomest ja Rootsist ning ehitada üles täielikult iseseisev ning neutraalne riigikaitsemudel. Noorem osa ühiskonnast ning ka Lennart Meri, kes oli Eesti Vabariigi president perioodil 1992-2001, toetasid suuresti integratsiooni läänega ning tajusid NATO ja Euroopa Liidus Eesti riigi julgeoleku tagajaid. Vanemad inimesed olid samal ajal hirmul, et anname oma iseseisvuse käest Euroopa Liidule ja NATOle. 1993. aasta detsembris tegid kõigi Balti riikide juhid ühisavalduse, mille kohaselt oli NATO liikmelisus kõige olulisem julgeolekutagatis mille poole püüelda.⁸⁹

Eesti elanikkond pidas Venemaad arusaadavatel põhjustel suurimaks ohuks oma iseseisvusele, siiski peljati ka NATO't ja Euroopa Liitu. Osalt nähti selles potentsiaali oma sõltumatus taaskord kaotada, seekord läänele, kuid peamiseks põhjuseks, miks peljati Euroopa Liitu ja NATO't, oli kahtlus, et need organisatsioonid ei võta Eestit kunagi päriselt oma liikmeteks, mistõttu on oma julgeoleku ülesehitamisel ohtlik arvestada mainitud organisatsioonide liikmelisusega. Nii kujuneski valdav osa Eesti Vabariigi 1990. aastate välispoliitilisest „lobistamisest“ oma usalduse tõstmiseks lääne silmis, et rajada teed liikmelisusele NATO ja Euroopa Liiduga, millest sai meie välispoliitiline prioriteet.⁹⁰

⁸⁶ M. Kolga. 1999. Lk 44

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ O. Nogaard; L. Johannsen. (1999). *The Baltic States after Independence*. Second edition. Studies of Communism in Transition. Cheltenham; Northampton: Edward Elgar Publishing Limited. Lk 56-57.

⁸⁹ K. Piirimäe; O. Mertelsmann. (2018). *The Baltic States and the End of the Cold War*. Tartu Historical Studies. Berlin: Peter Lang, 2018. Lk 319-321.

⁹⁰ K. Piirimäe; O. Mertelsmann. 2018. Lk 326-330.

Nõukogude Liidu lagunemise protsess ning külma sõja lõpp ei sünnitanud vaid iseseisvaid Balti riike vaid need sündmused muutsid julgeoleku olukorda globaalselt, mis tähendas ka muutusi NATOos eriti puudutasid need muutused nn Idabloki riike. Nende muutuste lipulaevaks sai NACC (*North Atlantic Cooperation Council*).⁹¹ 1989. aasta novembris langes Berliini müür ning 1991. aastal lagunes Nõukogude Liit. Need olid sündmused, mis seadsid küsimuse alla NATO eksistentsi jätkuva mõttekuse. Siiski suutis NATO leida oma tegevusele uue suuna ja „mõtte“. Juba 1991. aasta detsembris lõi NATO Põhja-Atlandi Koostöönõukogu (*North Atlantic Cooperation Council*), mis küll 1997. aastal muudeti Madridis toimunud tippkohtumise järel Euro-Atlandi Partnerlusnõukoguks (EAPC) ning mille eesmärgiks sai konsultatsioonide pidamine värskest iseseisvunud Ida- ja Kesk-Euroopa riikidega.⁹²

Eesti Vabariigi delegatsioon osales juba 1991. aasta oktoobris Madridis toimunud Põhja-Atlandi Assamblee (PAA) istungjärgul, millelt tagasi saanud delegatsiooni liige Ülo Nugis teatas, et eesti peaks võimalikult kiirelt saama NATO liikemaks. Margus Kolga on jaganud oma peaseminartöös: „Uuenev NATO: Eesti-NATO suhetd 1989-1998“ Eesti ja NATO suhted kolme olulisse etappi:

- 1991-1993 – suhete loomine diplomaatilisel ja poliitilisel tasandil – NACC periood;
- 1994-mai 1997 – koostöö ja ametlike töösuhete loomine – PFP periood;
- Juuni 1997-aprill 1999 – liikmekandidaadiks ettevalmistamine – EAPC-periood.⁹³

Esimeses etapis toimus peamiselt lihtsalt diplomaatiline suhtlust Eesti ja NATO vahel. Eesti tutvustas end suurtele lääneriikidele ning läbi kõrgetasemeliste kohtumiste teadvustati teisi ohtudest mida põhjustab Venemaa ja selle vägede viimine Eesti pinnal. Koostöö NATOga oli tihe ning 15. detsembril 1993 aastal Balti riikide riigipeade kohtumisel deklareeriti ühiselt NATO liikmelisuse prioriteetsust ning avaldati nägemus, et just NATO on Baltikumi julgeoleku ja iseseisvuse peamine tagatis. Kõneks fakt on ka see, et 1991. aastal räägiti Eesti liitumiseses NATOga võrdsel perspektiivil Ukrainaga, samas 1993 aastal nähti Eesti Vabariiki potentsiaalselt liitumas juba koos Bulgaaria ja Rumeeniaga, mis näitab, et diplomaatiline töö tutvustamiseks Eestit kandis vilja.⁹⁴

⁹¹ M. Kolga. 1999. Lk 44.

⁹² NATO koduleht. 2022.

⁹³ M.Kolga, 1999. Lk 45.

⁹⁴ M.Kolga, 1999. Lk 46-48. K.Piirimäe; O. Mertelsmann. The Baltic States and the End of the Cold War. *Tartu Historical Studies*. Berlin: Peter Lang, 2018. Lk 319-321.

1994. aastal sai NATO-Eesti vaheline suhtlus sisse uue käigu. Jüri Luik saades välisministriks seadis Eesti Vabariigi peamiseks välispoliitiliseks prioriteediks meie julgeoleku. 1994. aasta 30. augustis lahkusid Eestis viimased Vene väed. Kuni vägede lahkumiseni oldi retoorikas NATO liikmelisusest kõneldes mõnevõrra ettevaatlikumad, kuid vägede lahkudes tihenes oluliselt ka sisepoliitiline diskussioon NATO liikmelisuse küsimusest. Kui seni oldi räägitud NATO liikmelisusest kui millestki ehk kuskil kauges perspektiivis juhtuvast sündmusest, siis kohe pärast Vene vägede lahkumist 23. septembril 1994 pidas Lennart Meri Frankfurdis kõne, milles rõhutas Eesti soovi ja eesmärki integreeruda võimalikult kiirelt Euroopasse ning liituda NATO, Euroopa Liidu ja Lääne-Euroopa liiduga.⁹⁵

1990. aastate alguses oli NATO laienemine küllaltki aktuaalne teema, samas jäi NATO juhtriik USA selles küsimuses küllaltki skeptiliseks.⁹⁶ Loodi küll 1994. aastal programm „Partnerlus rahu nimel“ (*Partnership for Peace, PFP*), mille eesmärgiks oli aidata arendada ja üles ehitada demokraatiat ja sõjalisi struktuure programmiga liituvatel Kesk- ja Ida-Euroopa riikidel. Samuti andis „Partnerlus rahu nimel“ võimaluse programmi liikmesriikidel osaleda rahuoperatsioonidel, mida juhib NATO. See andis Eestile võimaluse osaleda Jugoslaavia konfliktis NATO vägede koosseisus.⁹⁷ Liitumist „Partnerlus rahu nimel“ programmiga saab ka pidada Eesti Vabariigi esimeseks suureks sammuks teekonnal NATOga liitumiseni. See andis esimest korda Eestile reaalse võimaluse näidata oma initsiatiivi väärtust organisatsiooni liikmena.⁹⁸

Oluline on mainida, et teekond liikmelisuseni NATOga ei kulgenud sugugi mitte muretult. Aprillis aastal 1995 astus ametisse uus valitsus, mida juhtis Tiit Vähi. Koos ametisse astumisega esitati ka programmiline dokument, mis seadis julgeolekupoliitika peamiseks eesmärgiks integreerumise Euroopasse, mis tähendas NATO, Euroopa Liidu ja Lääne-Euroopa Liidu täisliikme staatust. Samas oli eesmärk sõnastatud küllaltki lakooniliselt ning kajastus vaid välisminister Riivo Sinijärve poolt koostatud välispoliitika eesmärke kirjeldavas osas. Tiit Vähi valitus seadis ametisse spetsialistide komisjoni, mille eesmärgiks seati Eesti kaitsekontseptsiooni väljatöötamine. Ka antud kontseptsioonis nähti liikmelisust Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooniga kui julgeolekupoliitilist eesmärki, kuid jäeti sellega arvestamine täielikult välja dokumendi sõjalisstrateegilisest osast. Puudus piisav usk, et Eesti võiks saada

⁹⁵ M.Kolga, 1999. Lk 49.

⁹⁶ J. Luik. Eesti Keeruline teekond NATOsse. Diplomaatia nr 188. Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus: 2019. <https://diplomaatia.ee/eesti-keeruline-teekond-natosse/>. Kasutatud 04.04.2022.

⁹⁷ Eesti NATO Ühing. Partnerlus. 2022. <https://www.eata.ee/nato/partnerlus/>. 04.04.2022.

⁹⁸ Luik. 2019.

NATO täisliikmeks kiirelt, mistõttu avaliku arutelu käigus kerkisid üles ka alternatiivsed strateegilised lähenemised nagu neutraalne kaitsevõime, võttes eeskujuks Soome kaitsestrateegiamudeli. 1995. aastal avalikuks aruteluks esitatud kaitsekonseptsiooni dokument näitas selgelt ühiskonna soovi ja nägemust meie kaitsevõime loomisel lähtuda integreerumisest Euroopa Liidu ja NATOga. 1995. aasta II poolel ilmus NATOga liitumist toetavaid artikleid rohkem kui kunagi varem. 1996. aasta 7. mail võeti vastu dokument „Eesti riigi kaitsepoliitika põhisuunad“ millest sai esimene riigikogu mandaadi saanud dokument, mis sätestas Eesti riigi ametlikuks prioriteediks täisliikmelisuse saavutamise Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioonis (NATO) ja Lääne-Euroopa Liidus (WEU).⁹⁹

Kuid Eesti teekonnal NATO liikmeks ei olnud kõhklejaid vaid Eestis endas. 1995. aasta suvel külastasid Eestit USA asepresident Al Gore, Saksamaa kaitseminister Volker Rühe, Norra kaitseminister Jörgen Kosmo ning USA asekaitseminister Walter Slocombe. Kõrgete külaliste sõnumid Eesti NATO liikmelisusest olid lakoonilised ja teoretiseerivad. Ainsaks kes toetas kinlalt Eesti NATO liikmelisust oli Taani. Kõrgete külaliste nõrgad ning mitte piisavalt toetavad sõnumid Eesti liikmelisuse osas sundisid Balti riike analüüsima ning leida võimalikke lisasamme, millega summutada kahtlused ning leida lahendused kiireks integratsioonipoliitikaks.¹⁰⁰ 1995-1996 keskendus Eesiti oma julgeolekuprioriteediks seatud NATO liikmelisuse teadvustamist välisriikidele. Osav „lobistamine“ tasus end ära ning 1995. aastal sõnas mitteametlikult USA välisminister Richard Holdbrooke vestluses Eesti Vabariigi välisminister Jüri Luigega, et on täheldanud Eesti poliitikute ja arvamusiidrite pidevaid sõnavõtte, kus esitatakse NATO täisliikmelisust, kui Eesti julgeolekupoliitika prioriteeti ning esitas küsimuse Jüri Luigele, kas meie soov ja tahe on tõsine. Algasid arutel

2.2 EESTI SEKKUMINE IDEALISMIST LÄHTUDES

Idealistlikust maailmavaatest lähtuvalt Jugoslaavia sõdadesse sekkumine ning Eesti rahuvalvajate “*boots on the ground*” kaasamine tulenes Bosnia ja Kosovo puhul antud piirkonna keerulisest olukorrast ning sekkuma ajendas eelkõige Eesti riigi sisemine tundmus kaitsta sealsete inimeste elu ning õigusi. Just inimõiguste laialdane rikkumine ning genotsiid Jugoslaavia konfliktis sundis värskelt taasiseseisvunud Eestit andma ka oma panust olukorra

⁹⁹ M.Kolga, 1999. Lk 51.

¹⁰⁰ *Ibid.*

parandamiseks. Analüüsid riigikogu stenogramme ning tollase presidenti Lennart Meri peetud kõnesid, mis käsitlesid otseselt Jugoslaaviat, saab teha üldistuse, et Jugoslaavia sõdadesse sekkumine oli puhtalt väärtuspõhine. Ka tõendab idealistlikest väärtustest lähtuvat sekkumist tollane Eesti riigi julgus olla rahvusvaheliste avaldustega esirinnas, ootamata ära suurriikide seisukohti, mis tõestab autori hinnangul, et riik oli oma tegevuses sõltumatu, mis omakorda kinnitab riigi tegutsemist eelkõige idealistlikust maailmavaatest lähtuvalt.

1990. aasta NATO tippkohtumisel Londonis kuulutati külm sõda lõppenuks ning peeti plaani, kuidas kaasata NATOsse ka Kesk- ja Ida-Euroopa riike ja juba aasta hiljem 20. detsembril 1991 toimunud NATO Rooma tippkohtumisel loodi Põhja-Atlandi Koostöönõukogu (*North Atlantic Cooperation Council – NACC*), mille üheks liikmeks sai ka Eesti.¹⁰¹ NACCile lisaks astus Eesti kohe pärast taasiseseisvumist 17. septembril 1991. aastal ka ÜRO liikmeks.¹⁰² Sellega oli selge, et Eesti on võtnud värske riigina selge suuna liitumaks lääne riikide ja nende väärtustega, mis tähendab, et Eesti omistas endale demokraatlikule riigile kohased väärtushinnangud. Sellest lähtuvalt ei plaaninud Eesti pead ära pöörata, märgates ka inimõiguste ränka rikkumist riigi piiridest väljaspool. Tunnistust sellest annavad lepingud, millele Eesti Vabariik alla kirjutas. Samal päeval, mil Eesti sai ÜRO liikmeks, liitus Eesti ka Euroopa Julgeoleku- ja Koostöökonverentsiga ehk CSCEga, mis 1994. aasta Budapesti tippkohtumisel muudeti Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooniks (*Organisation for Security and Cooperation in Europe, OSCE*). OSCE sai alguse 1975. aasta Helsinki konverentsi lõppaktist, millega otsustati töötada ühtse eesmärgi nimel, tagada rahu, stabiilsus, tegeleda keskkonna- kui ka majandusprobleemidaga. Lisaks sellele tegeleb OSCE ka inimõiguste ja julgeoleku tagamisega. OSCE on oma tegutsemisaja jooksul korduvalt võtnud vastu lepinguid, mis sätestavad, et põhivabaduste ning inimõiguste kaitse on osa demokraatliku õigusriigi toimimisest. OSCE seisukohast lähtuvalt ei ole inimõigustega seotud küsimused vaid riigi siseasi.¹⁰³ Lisaks sellele tähendas ÜRO liikmeks olemine meile ka 1976. aastal rahvusvaheliselt jõustunud lepingu Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt

¹⁰¹ 1990 Summit: a turning point in „East-West“ relations. 2014. NATO koduleht. Kasutatud 02.04.2021. *North Atlantic Cooperation Council (NACC)*. 2017. NATO koduleht. Kasutatud 02.04.2022, Eesti NATO Ühing. (2022). Kronoloogia. <https://www.eata.ee/nato/kronoloogia/>. Kasutatud 02.04.2022.

¹⁰² ÜRO ajangu. (2022). ÜRO koduleht. Kasutatud 02.04.2022.

¹⁰³ Riigikogu. OSCE Parlamentaarse Assamblee delegatsioon. 2021. <https://www.riigikogu.ee/riigikogu/valisdelegatsioonid/osce-pa-delegatsioon/>. Kasutatud 02.04.2021.

(ICCPR) järgimist. Pakti eesmärk oli tagada poliitilised- ja kodanikuõigused. Antud pakt jõustus Eesti Vabariigis 21. jaanuaril 1992. aastal.¹⁰⁴

Esmakordselt arutletakse taasiseseisvunud Eesti Vabariigi Ülemnõukogus Jugoslaavia teemadel 26. septembril 1991. aastal toimunud istungil. Konkreetset kõneainet pakub Sloveenia iseseisvuse tunnustamine Eesti Vabariigi poolt. Tollane rahvasaadik I. Toome avaldab küll pahameelt, et kuidas on võimalik, et Eesti Vabariigi valitsus võttis tunnustamise otsuse vastu iseseisvalt ja "tagaselja", olles sh esimene ÜRO liikmesriik, kes Sloveenia iseseisvust tunnustas. Toome märgib oma kõnes, et antud otsuse oleks pidanud kooskõlastama Eesti Vabariigi Ülemnõukoguga.¹⁰⁵ Pikem arutelu antud teemal jätkub Eesti Vabariigi Valitsuse ja Eesti panga infotunnis 8. oktoobril 1991. aastal. Sõnavõtuga Jugoslaavia teemadel alustab tollane välisminister president Lennart Meri, vastates Eesti Vabariigi Ülemnõukogu väliskomisjoni esimehe Indrek Toome küsimusel Sloveenia iseseisvuse tunnustamisest: "Millistele Eesti Vabariigi seadusandlikele aktidele tuginedes võeti vastu otsus tunnustada Sloveenia iseseisvust? Kes tunnustas? Kellega kooskõlastati see Eesti Vabariigi nimel vastuvõetud otsus?" Põhjenduses tuuakse välja, et Eesti riigis puudub spetsiaalne seadusandlus riikide tunnustamiseks, ning valitsusel ja välisministeeriumil on Lennart Meri sõnade kohaselt selleks piisav pädevus olemas. Iseseisvust tunnustati 25. septembril 1991. Seda ajendas tegema asjaolu, et 23. detsembril 1990 Sloveenias läbi viidud referendumil hääletas rahvas iseseisvuse poolt. Samuti ei pea Eesti Vabariigi valitsus Jugoslaavia endisel kujul püsimum enam võimalikuks. Meri lisab, et Sloveenia iseseisvuse tunnustamata jätmine lisaks vaid pingeid antud piirkonnas. Sellel samal istungil toonitab Lennart Meri, et tegemist on väärtuspõhise küsimusega ning arvestades Eesti riigi keerulist minevikku olevat Eestil moraalne kohustus toetada ja abistada riike, kus on toimumas sõda ning lokkab vägivald ja inimõiguste rikkumine.

Antud stenogramm värskelt iseseisvunud Eestis on selge tunnistus, et otsuseid võeti vastu enda sisetundest lähtuvalt, mitte ei üritatud uuele poliitkursile sobivate suurvõimude ja organisatsioonide otsust ootama ja järgima jääda. Veel enam, president Lennart Meri 1995. aastal Crans Montana Foorumi avaistungil peetud kõnes kritiseeris Meri väga jõuliselt ÜRO-d, kaheldes koguni selle organisatsiooniks mõttekuses: "Tahaksime loota, et Euroopa Liit suudab hoiduda neist vigadest, mis on ÜRO muutnud küsitava väärtusega kulukaks ning

¹⁰⁴ Riigi Teataja. Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt. 1991. <https://www.riigiteataja.ee/akt/23982>. Kasutatud 02.04.2021.

¹⁰⁵ Eesti Vabariigi Ülemnõukogu stenogramm XII koosseis, 50. istungiärk, 4. istung. Stenogramm. 1991.

võimetuks organisatsiooniks.”¹⁰⁶ See on tugev tõestus Eesti julgusest olla välispoliitiliselt sõltumatu ning mitte pidada oma põhimõtetest olulisemaks rahvusvahelistele suurorganisatsioonidele meelepärane olemist.

1993. aastal sai Eesti Vabariik endale taasiseseisvunud Eesti esimese kaitseväge juhataja. Esimeseks kaitseväge juhatajaks sai väliseestlasest USA erukolonel Aleksander Einseln, kes ülendati 1993. aastal vabariigi presidendi Lennart Meri käskkirjaga kindralmajoriks.¹⁰⁷ Eestis sündinud, kuid kogu oma elu USAs elanud ning USA armees pika karjääri teinud mehena tuli Einseln 1993. aastal Lennart Meri kutsel Eesti Kaitseväge juhatajaks.¹⁰⁸ Eesti soovis jätta endast maha nõukogude pärandi, sh sooviti ka Eesti uus kaitseväge üles ehitada ja arendada vastavalt NATO ja läänes kehtivatele nõuetele ja väärtustele.¹⁰⁹ Seetõttu sooviti Kaitseväge kedagi, kes oskaks tuua Eesti kaitsejõududesse läänelikku mõtteviisi. Nii jõutigi kindral Aleksander Einselnini. Aleksander Einselni ametiaja esimesel aastal algatati tema eestvedamisel koos Läti ja Leeduga BALTBATI loomine, mille eesmärgiks sai koolitada välja Balti riikide ühine rahuvalvepataljon nimega BALTBAT.¹¹⁰ 1994. aasta 3. juunil Visbys kirjutasid Balti riikide ja Põhjamaade kaitseministrid alla lepingule BALTBATI loomiseks. 8. juulil 1994. aastal kinnitas ka Eesti valitsus ühe jalaväekompanii kasutamist BALTBATI koosseisus.¹¹¹ Pataljon loodi koostöös Norra, Taani, Suurbritannia ja Soomega. Lisaks sellele toetasid projekti ka Prantsusmaa, USA ja Saksamaa. Balti riikide baasil loodud kompaniide eesmärk oli koolitada kaitsevaelasi, kes oleksid võimelised osalema rahuvalveoperatsioonidel, kuid samuti sai BALTBATist nurgakivi tulevase elukutseliste pataljonide loomiseks. Eestis kasvas BALTBATist välja Scoutspataljon.¹¹²

BALTBATI loomine andis Eesti Vabariigile kui demokraatlikule riigile, kes pidas lugu pärast NSVL-i lagunemist inimõigustest ja kes teadis väga hästi, mida tähendavad repressioonid, võimaluse kaitsta neid, kes on ohus ja kes end ise kaitsta ei suuda. Nii sai Eesti jaoks loogiliseks

¹⁰⁶ L. Meri. *Uurida uut maailma*. Vabariigi President Crans Montana Foorumi avaistungil 29. juunil 1995. Vabariigi presidendi kõned 1992-2001. 1995. <https://vp1992-2001.president.ee/est/k6ned/K6ne.asp?ID=4197>. Kasutatud 03.04.2021.

¹⁰⁷ Eesti Kaitseväge. Kaitseväge juhatajad läbi aegade. 2022. <https://mil.ee/kaitsevagi/uldinfo/juhtimine/kaitsevae-juhataja/#t-kaitsevae-juhatajad-labi-aegade>. Kasutatud 03.04.2021. L. Meri. A. Einselnile sõjaväelise auastme andmine. (1995). Vabariigi presidendi ametitegevus. <https://vp1992-2001.president.ee/est/ametitegevus/Kaskkiri.asp?ID=4765>. Kasutatud 03.04.2021.

¹⁰⁸ The Associated Press. (1993). *Estonia Names American as Military Chief, but U.S. Objects*. The New York Times. Kasutatud 04.04.2021.

¹⁰⁹ Riigikogu. VII Riigikogu, II Itungjärk, täiskogu korraline istung. Stenogramm. 1993.

¹¹⁰ Eesti Kaitseministeerium. (2017). *Eesti kaitseväge rahvusvahelised missioonid 1995-2005*. Kümme aastat rahuvalvekogemust. Tallinn.

¹¹¹ Riigikogu. VII Riigikogu, V Istungjärk, täiskogu korraline istung. Stenogramm. 1994.

¹¹² Eesti Kaitseministeerium. 2005. Lk 7.

sammuks ka BALTBATI konfliktipiirkonnas rakendamine. Eesti esimene rahuvalveoperatsioon ESTPLA-1 algas 1995. aastal märtsis ÜRO rahuvalvemissioonil UNPROFOR Horvaatias Taani pataljoni koosseisus. Eestlased saatsid missioonile ka veel teise rühma (ESTPLA-2), kes teenis kuni UNPROFOR rahuvalvemissiooni lõpuni 1995. aasta oktoobris.¹¹³

Detsembris 1995. aastal sai NATO mandaadi ÜRO julgeolekunõukogult, et tagada Bosnia-Hertsegoviinas turvalisus valimistel ja rahuleppe jõustumine.¹¹⁴ Kuna 1991. aastal liitus Eesti Põhja-Atlandi Koostöönõukoguga (*North Atlantic Cooperation Council* – NACC), mille eesmärk oli koostöö NATO-ga, siis osaleski Eesti jalaväerühm ESTPLA-3 koos 60 000 NATO ja selle partnerriikidega NATO missioonil Bosnia ja Hertsegoviinas.¹¹⁵ Antud missiooni abil sai kaasa aidata räigele inimõiguste rikkumise lõpetamisele ning näidata Eesti kui uue demokraatliku jõu võimekust ja soovi kaitsta neid, kes end ise kaitsta ei suuda.¹¹⁶ Ühtlasi sai Eesti Kaitsevägi näidata esmakordselt oma koostöövõimekust koos NATO ja teiste liitlastega. Bosnia missioonile järgnes 1999. aastal NATO rahutagamismissioon Kosovos, et tagada sealsete elanike kaitse. Ka sellel missioonil osalesid Eesti kaitseväelased.¹¹⁷

Alates 1995. aastast on Eesti osalenud mitmetel välismissioonidel, et kaitsta inimesi piirkondades, kus puudub turvatunne ning kus ei suudeta elanikele garanteerida nende põhiõigusi ning võimalust elada oma elu rahu. 1991. aastal, mil Eesti sai iseseisvaks pärast pikka okupatsiooniperioodi, valis Eesti selge suuna demokraatiale ning integreerumisele lääne kultuuri-ja väärtusruumi. Üks selle kultuuriruumi aspekte ongi kaitsta ja aidata neid, kes seda ise ei suuda. Eesti ponnistusi on märganud ka meie lääne liitlased ning lisaks võimalusele osaleda mitmetes välismissioonides ka pärast Jugoslaaviat, võeti meid 2004. aastal nii NATO kui ka Euroopa Liidu täieõiguslikeks liikmeteks.

2.3 EESTI SEKKUMINE REALISMIST LÄHTUDES

20. august 1991 oli märgiline päev Eesti ajaloos. See oli päev, mil Eesti sai pärast pea 50 aastat kestnud Nõukogude okupatsiooni taaskord vabaks. Taasiseseisvumine oli suur võit meie

¹¹³ Eesti Kaitseministeerium. 2005. Lk 7.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ NATO. 2017. ja Kaitseministeerium. 2005. Lk 7.

¹¹⁶ T. Cushman; S. Mestovič. (1996). *This Time We Knew. Western Response to Genocide in Bosnia*. New York; London: New York University Press.

¹¹⁷ Eesti Kaitseministeerium. 2005. Lk 7.

rahvusele - taasloodi Eesti Vabariik. Kuid “taasloodi” tähendas pärast nõnda pikka ja rusuvat okupatsiooni seda, et alustada tuli oma riigi ülesehitamist algusest. Sooviti saada demokraatlikuks lääneriigiks ning võimalikult kiirelt raputada endilt maha Nõukogude Liidu pärand. Riigi toimimise seisukohalt oli meile kõige olulisem tagada meie julgeolek, seda eriti arvestades meie väiksust, kaitsetust, vaesust ning ühist riigipiiri Venemaaga. Seetõttu pidime kiirelt hakkama soetama sõprussidemeid ning looma uusi liitlasi ja koostööpartnereid ja seda eelkõige demokraatlike lääneriikide ning NATO ja ÜROga.

Eesti teadis, et tagamaks oma iseseisvuse kestvus, tuleb tegutseda kiirelt. Kolmanda septembri Ülemnõukogu istungil kinnitati Eestis üldine kaitseväeteenistuse kohustus ning istungil toonitas rahvasaadik Edgar Savisaar vajadust kiiremas korras alustada protsessi oma liikmelisuse saamiseks erinevates rahvusvahelistes organisatsioonides, teiste seas ka ÜROs.¹¹⁸ Kuid esimene suur samm ÜRO suunas tehti juba 1991. aasta 30. augustil, kõigest 10 päeva pärast taasiseseisvumist, kui Eestit külastas Prantsusmaa välisminister Roland Dumas. Dumas kohtus Eestis nii Eesti Vabariigi välisministri Lennart Meriga kui ka Ülemnõukogu esimehe Arnold Rüütliga. Kohtumise käigus allkirjastati leping Eesti ja Prantsusmaa diplomaatiliste suhete taastamise kohta ning anti Dumas’le üle ka Eesti Vabariigi ametlik avaldus Eesti võtmiseks Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni täieõiguslikuks liikmeks.¹¹⁹

17. septembril 1991. aastal kuulutati Eesti täieõiguslikuks ÜRO liikmesriigiks.¹²⁰ Kuid kõige olulisemaks julgeoleku garantiiks oli lähenemine NATOle ning saamine selle liikmeks nii kiirelt kui vähegi võimalik. Esimese suure sammu liitumise poole tegi Eesti 1991. aasta novembris, mil leidis aset NATO tippkohtumine Roomas ning kus loodi ametlikult Põhja-Atlandi Koostöönõukogu (*North Atlantic Cooperation Council* – NACC), mille eesmärgiks sai alustada koostööd Ida- ja Kesk Euroopa riikidega. Eesti oli üks selle liikmetest ja loojatest.¹²¹

Taasiseseisvumisperioodi algus oli keeruline lisaks sotsiaalmajanduslikule olukorrale ka julgeolekulisest perspektiivist. Suhted Venemaaga olid äärmiselt keerulised. Eestis olid endiselt sees Vene väed, kes ei soovinud siit lahkuda, ka hoolimata 10. juulil Helsingis aset leidnud CSCE tippkohtumisel vastu võetud korraldusest, mille kohaselt pidi Venemaa Balti

¹¹⁸ Ülemnõukogu. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu stenogramm XII koosseis, 47. istungjärk, 1. istung. Stenogramm. 1991.

¹¹⁹ T. H. Liiv. *Roland Dumas Tallinnas: Prantsusmaa toetab Eesti soovi saada ÜRO liikmeks. Eesti esitas eile ametliku taotluse ÜRO-sse astumiseks.* Päevaleht, nr 202. 31. august 1991. Lk 1.

¹²⁰ ÜRO ajalugu. ÜRO koduleht. 2022.

¹²¹ NATO ajalugu. NATO koduleht. 2017.

riikidest täielikult ja viivitamatult oma väed välja viima.¹²² 1992. aasta 15. detsembril väliskomisjonile esitatud memorandumis on paika pandud Eesti Vabariigi välispoliitilised suunad, milleks oli Eestist Vene väed võimalikult kiirelt välja saada ning tagada Eesti riigi julgeolek nii majanduslikust kui ka riigikaitsealises aspektist.¹²³ Vägede riigist väljasaamine oli ülioluline, seda eriti Venemaa käitumise foonil. Venemaa tunnistas küll Eesti Vabariiki, kuid nimetas seda uueks riigiks, mille sünni leidis aset 20. augustil 1991. Venemaa ei tunnistanud ei Tartu rahu ega Eesti riigi algust alates 1918. aastast, ega ka sellest tulenevalt Eesti okupeerimist.¹²⁴ Samuti nimetas Venemaa Eestit oma lähivälismaaks ning Vene mõjusfääri riigiks. Kuni selleni välja, et Venemaa retoorikat läbis nimetus Vene ala.¹²⁵ Venemaa mitte lihtsalt ei soovinud Eestist oma vägesid välja viia, vaid vastupidi, 1993 aasta alguses üritati lausa siinset väekontingenti suurendada ning ehitada Eestisse Venemaa vägedele mõeldud sõjaväehaiglat, millele lisaks sooviti saata siia vastav väekorpus.¹²⁶ Autori hinnangul on mõistmatu taoline soov riigi poolt, kes peaks vägede suurendamise asemel need viivitamatult siit välja viima. Samuti jõudis sarnasele järeldusele 1993. aastal ka välisministeeriumi nõunik Vello Vare, kes endise Nõukogude armee kindralmajorina analüüsis samal aastal Venemaal läbi viidud Loode grupi staabiõppust, millest järeldas, et Venemaa soovib Balti riikides säilitada oma sõjaline kohalolek. Seetõttu julgub autor ka teha üldistuse, et Venemaa soovis hoolimata iseseisvuse tunnistamisest siiski hoida Eestit oma mõju all, ja seda ka sõjaliselt.¹²⁷

Ka 1994 aasta alguses, mil olime olnud iseseisvad peaaegu kolm aastat, ei näidanud üles Vene pool ühtegi märki, mis viitaks konkreetsele Vene Föderatsiooni vägede täielikule lahkumisele Eesti Vabariigi territooriumilt. Niisamuti ei olnud Venemaa esindajad antud küsimuses suutnud anda Eesti poolele ühtegi kuupäevalist vastust.¹²⁸ Pärast pikki ja keerukaid läbirääkimisi saatis Eestit lõpuks edu sama aasta 26. juulil, mil Moskvas kirjutati all leping „Vene Föderatsiooni relvajõudude väljaviimisest Eesti Vabariigi territooriumilt ning nende

¹²² Riigikogu Väliskomisjoni avaldus Vene vägede väljaviimisest Eestist. 9. veebruar 1994. ERA.5119.4.128.

Riigikogu avaldus: Süvenevate imperialistlike tendentside kohta Venemaa välispoliitikas. Veebruar 1994. ERA.5119.4.128.

¹²³ J. Lippmaa; K. Tenno Memorandum Riigikogu Väliskomisjonile. 15. detsember 1992. ERA.5119.4.125.

¹²⁴ Riigikogu väliskomisjoni esimehe Vello Saatpalu kiri Trivimi Vellistele. 11. november 1992. ERA.5119.4.125.

¹²⁵ Statement by the Vladimir Shustov The Head of The Delegation of The Russian Federation to The CSCE Forum for Security Cooperation. 25. jaanuar 1994. ERA.5119.4.128. R. Balmforth. (1994). *Kozyrev: Russian Troops Should Stay in Ex-USSR*. Moscow Times: 19. jaanuar.

¹²⁶ Л. Майоров. У важаемый господин председатель государственного собрания Эстонской Республики. 8. veebruar 1993. ERA.5119.4.126.

¹²⁷ K. Piirimäe; H. H. Urbla. (2022). Ameerika sajand, USA ja Eesti suhete sada aastat. Vene mõjusfäärist NATO kandidaadiks: Eesti julgeolekupoliitilised püüdlused G. H. Bushi ja B. W. Clintoni ajal. Tartu Ülikooli kirjastus.

¹²⁸ Avaldus: Vene vägede väljaviimisest Eestist. Tallinn: 9. veebruar 1994. ERA.5119.4.128.

ajutise sealviibimise tingimustest”. Antud lepingu järgi pidid Vene Föderatsiooni väed Eestist lahkuma 31. augustiks 1994. Nii ka juhtus.¹²⁹

Juba 1994 aasta väliskomisjoni koosolekute kalendris on lõviosa peetavatest koosolekutest pühendatud loomulikult Venemaa vägede lahkumisele Eestist ning Eesti integratsioonile NATOga.¹³⁰ 11. jaanuaril 1994 saab alguse tihe töö lähenemaks NATOle. Väliskomisjoni aseesimees Tiit Made avaldas, et aeg on Eestil anda sisse liitumisavaldus NATOga ühinemiseks ning alustada selleteemalisi poliitilisi diskussioone ühiskonnas. Ehkki väliskomisjonis avaldati mõningast kahtlust, kas Eestil on võimalik saada NATO liikmeks, tunnustati ühehäälselt heaks avalduse esitamine Riigikogule.¹³¹ Niisamuti kiideti 13. jaanuaril toimunud Riigikogu väliskomisjoni koosolekul ühehäälselt heaks ka Eesti Vabariigi Valitsusele avaldada ettepanekut osalemaks NATO programmis “Partnerlus rahu nimel”.¹³²

Kui Vene föderatsiooni väed olid Eestist lahkunud 1994. aasta septembriks keskendus Eesti välispoliitika pea täielikult NATOle lähenemisele, lisaks sellele alustati tee sillutamist ka Euroopa Liidu liikmelisuse suunas. Antud argument tugineb asjaoludel, et liikmelisus NATOga ja vähemal määral ka Euroopa Liidu liikmeks saamine on pea ainuke teema, mida käsitletakse väliskomisjoni protokollides Vene-Eesti piirlepingu kõrval. Väliskomisjoni protokollidest tuleb välja küll tõik, et peeti ka hulgaliselt kohtumisi välisriikide esindustega, kuid pea kõikide kohtumiste eesmärgiks oli Eesti kindla tahte väljendamine saamaks NATO ja ehk ka Euroopa Liidu liikmeks. Kõigil kohtumistel välisesindajatega toob Eesti välja selgelt, et Euroopa Liidus ja NATOs nähakse meie tulevikku ja see on meie julgeoleku garant.¹³³

6. oktoobril 1992 vannutati ametisse taasiseseisvunud Eesti esimene president Lennart Meri.¹³⁴ Meri on nimetatud persooniks, kes kiskus meid välja Nõukogude Liidust ja viis Euroopasse. Olles nii Eesti välisminister kui pärast seda ka Eesti Vabariigi president, oli Lennart Meril võtmeroll meie iseseisvuse taastamisel. Lennart Meri karjääri suurimaks eesmärgiks sai Eesti viimine tagasi Euroopasse ning liitumine lääne suurorganisatsioonidega, nagu seda on NATO ja Euroopa Liit. Ka analüüsides Lennart Meri kõnesid jõuab selgele järeldusele, et Lennart Meri nägi meie tulevikku osana Euroopast ja suurorganisatsioonidest,

¹²⁹ Välisministeerium. 25 aastat Vene vägede väljaviimisest Eestist. 2019. <https://vm.ee/et/25-aastat-vene-vagede-valjaviimisest-estis>. Kasutatud 11.04.2021.

¹³⁰ Väliskomisjoni koosolekute kava 1994. ERA.5119.4.128.

¹³¹ Väliskomisjoni koosoleku protokoll. 11. jaanuar 1994. ERA.5119.4.128.

¹³² Väliskomisjoni koosoleku protokoll. 13. jaanuar 1994. ERA.5119.4.128.

¹³³ Riigikogu väliskomisjon. Protokollid 1991-2004.

¹³⁴ Vabariigi Presidendi Kantselei. Lennart Meri. 2021. <https://www.president.ee/et/eesti-vabariik/eesti-riigipead/440> Kasutatud 13.04.2021.

nagu seda on NATO ja Euroopa Liit.¹³⁵ Näiteid selle väite tõestuseks võib leida mitmest Lennart Meri peetud kõnest. Selge kursi valik läände peegeldub tema kõnedes alates tema presidendi ametiaja algusest. Näiteks 25. novembril 1992. aastal NATO nõukogus peetud kõnes kinnitab president Meri meie vankumatut soovi, püüdlusi ja arengut NATO suunas, samal ajal tänades NATOt koostöö eest, mida võimaldab NACC liikmeks olemine.¹³⁶ Samasugune meelsus ja sarnased mõtteavaldused tulevad välja ka kodumaal peetud kõnedest. 1992. aasta viimasel päeval peetud kõnes rõhutab Lennart Meri meie suunda demokraatlikusse Euroopasse.¹³⁷

Lennart Meri vaatas Läände, sest ta mõistis, et see on ainuõige valik edukaks tulevikuks ja meie julgeoleku tagamiseks. Ta sai väga hästi aru, et meil on vaja lõimuda Läänega võimalikult tugevalt ja kiirelt. Ka kaitseväge loomisel vaatas ta Läände ja nii leidis ta endale kiirelt seal ka mõttekaaslasi, nt USA sõjaväe kolonel Aleksander Einselni. Aleksander Einselnist sai 1993. aastal taasisesiseisvunud Eesti esimene kaitseväge juhataja. Einseln oli küll Eestis sündinud, kuid emigreerunud siit okupatsiooni eest USAsse, kus tegi USA armees pika karjääri. Eestisse kaitseväge juhatajaks saabus Aleksander Einseln Lennart Meri kutsel.¹³⁸ Riigikogu nimetas Einselni kaitseväge juhatajaks 4. mail 1993. aastal.¹³⁹ Lisaks 1991 aastal NACCi liikmeks saamisele ning 1992. aastal koostöö alustamisele Soome Vabariigiga, et koolitada Eesti ohvitseri Soome sõjaväelistes õppeasutustes, muutus Einselini kaitseväge juhatajaks saamisega rahvusvaheline koostöö veelgi tihedamaks. Juba 1993. aastal algas Einselni eestvedamisel koostöö Läti ja Leeduga. Koostöö eesmärgiks oli luua Balti riikide ühine rahuvalvepataljon BALTBAT.¹⁴⁰

BALTBATI loomine andis meile võimalusi end veel enam tõestada NATOle ja Lääneriikidele. Ka 1995. aasta väliskomisjoni koosoleku tehtud ettekandes arutletakse NATOle lähenemise võimaluste üle ning tuuakse välja, et BALTBATI abil välismissioonidel osalemine muudab meid NATOle veelgi aktsepteeritavamaks. Nüüd olime võimelised kaasa lööma välismissioonidel, mis muutis suhtumist meisse ning tõi meile ligemale liitumise

¹³⁵ Välisministeerium. Suurmehe lahkumine. *Farewell to the great mind*. 2006. https://vm.ee/sites/default/files/content-editors/web-static/018/suurmehe_lahkumine.pdf. Kasutatud 13.04.2021.

¹³⁶ L. Meri. Vabariigi President NATO Nõukogus 25. novembril 1992. Vabariigi Presidendi kõned 1991-2002. 1992. <https://vp1992-2001.president.ee/est/k6ned/K6ne.asp?ID=4256>. Kasutatud 13.04.2021.

¹³⁷ L. Meri. Vabariigi Presidendi Uusaastatervitus Eesti rahvale Tallinnas 31. detsembril 1992. Vabariigi Presidendi kõned 1991-2002. 1992. <https://vp1992-2001.president.ee/est/k6ned/K6ne.asp?ID=4257>. Kasutatud 13.04.2021.

¹³⁸ Eesti Kaitseväge. 2022. The Associated Press. 1993.

¹³⁹ A. Laaneots. (2017). Eesti riigikaitse sünd 1991-2017. Riigikogu Toimetised. <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2017/12/Laaneots.pdf>. Kaustatud 13.04.2021.

¹⁴⁰ Eesti Kaitseministeerium. 2005. Lk 7.

NATOga. Eesti esimene rahuvalveoperatsioon ESTPLA-1 algas 1995. aastal märtsis ÜRO rahuvalvemissioonil UNPROFOR Horvaatias Taani pataljoni koosseisus. Eestlased saatsid missioonile ka veel teise rühma (ESTPLA-2), kes teenis kuni UNPROFOR rahuvalvemissiooni lõpuni 1995. aasta oktoobris.¹⁴¹

Detsembris 1995. aastal sai NATO mandaadi ÜRO julgeolekunõukogult, et tagada Bosnia-Hertsegoviinas turvalisus valimistel ja rahuleppe jõustumine.¹⁴² Kuna 1991. aastal liitus Eesti Põhja-Atlandi Koostöönõukoguga mille eesmärk oli koostöö NATO-ga, siis saigi Eesti jalaväerühm ESTPLA-3 võimaluse koos NATO ja selle partnerriikide sõduritega osaleda NATO missioonil Bosnia ja Hertsegoviinas.¹⁴³ NATO alluvuses osaleda rahuvalve missioonil oli meie jaoks parim võimalik viis end tõestada. Ühtlasi sai Eesti Kaitsevägi näidata esmakordselt oma koostöövõimekust koos NATO ja teiste liitlastega.¹⁴⁴ Bosnia missioonile järgnes 1999. aastal NATO rahutagamissioon Kososvos, et tagada sealsete elanike kaitse. Ka sellel missioonil osalesid Eesti Kaitsevälased.¹⁴⁵

Alates 1991. aastast, mil taasiseseisvusime, oli Eesti Vabariigi iseseisvuse seisukohalt kõige olulisem tagada meie julgeolek. Seda eriti olukorras, kui suhted Venemaaga olid küllaltki keerulised ning Eesti territooriumil viibiseid Venemaa väed, kes ei paistnud soovivat siit lahkuda. Et julgeolek tagada, pidime tegema jõudsaid samme liginemaks NATOle ja Läänele laiemalt. 1990. aastad pakkusid võimalust osaleda ÜRO ja NATO rahuvalve missioonidel endise Jugoslaavia Vabariigi territooriumil. See oli Eestile väga hea võimalus kiirendamiseks NATO liikmeks saamist läbi enese tõestamise konfliktipiirkonnas. See vaev tasus end ära ja 2004. aastal sai Eesti Vabariigist täieõiguslik NATO liikmesriik.

¹⁴¹ Eesti Kaitseministeerium. 2005. Lk 7.

¹⁴² Ibid. Lk 7.

¹⁴³ NATO koduleht. 2017. ja Eesti Kaitseministeerium. 2005. Lk 7.

¹⁴⁴ T. Cushman; S. Mestovič. (1996). *This Time We Knew. Western Response to Genocide in Bosnia*. New York; London: New York University Press, 1996. Lk 2.

¹⁴⁵ Eesti Kaitseministeerium. 2005. Lk 7.

3. ANALÜÜS

Antud arutlus võrdleb Eesti sekkumist Jugoslaavia sõdadesse Idealistlikust ja Realistlikust vaatevinklist lähtuvalt. Kui eelnevalt püüdis autor selgitada Eesti sekkumist idealismist ja seejärel realismist lähtudes, siis analüüsis läheneb autor vastusele, et kumb interpretatsiooni paradigma võib olla tõesem, kirjeldamaks antud konflikti sekkumise põhjuseid. Lisaks autori mõtteavaldustele võetakse antud alapeatükis ka konstruktiivsema diskussiooni eesmärgil appi kaks sissejuhatuses kirjeldatud rahvusvahelise poliitika analüüsimiseks kasutatavat laialt levinud mudelit: ratsionaalse käituja mudel ja organisatoorse protsessi mudel.

Nagu varasemalt töös mainitud, olid 1990. aastad Eesti Vabariigi jaoks väga keeruline periood. Ehkki 1991. aastal taasiseseisvunud Eesti Vabariik oli 1918. aastal iseseisvunud Eesti Vabariigi õigusjärglane, tuli taasiseseisvunud riik sisuliselt algusest üles ehitada. Riik oli vaene, näiteks SKP *per capita* oli 1994. aastal pea kolm korda väiksem kui Kreekal, võrdluseks, et 2020. aasta OECD andmete kohaselt oli Eesti SKP inimese kohta 38 539 USA dollarit Kreeka 28 389 USA dollari vastu.¹⁴⁶ Eesti oli arenguriik. Puudus oli esmatarbekaupadest ja kütusest.¹⁴⁷ Noor Eesti haaras maailmas juhtpositsioone tapmistest ja kuritegude edetabelites.¹⁴⁸ Lisaks sotsiaalmajanduslikult keerulisele olukorrale oli, nagu ka autor eelnevalt korduvalt maininud, Eesti Vabariigi julgeolekuolukord küllaltki keeruline - Julgeolek, mis riigi püsijäämise seisukohalt niivõrd obligatoorne. Ka väliskomisjoni istungite ja koosolekute protokollide sisu kirjeldas pea täielikult keskendumist, kas siis otseselt või kaudselt, meie julgeoleku kindlustamisele pühendatud küsimustele.¹⁴⁹ Seda olukorras, kus meid pea pool sajandit okupeerinud riigi õigusjärgne riik ei soovinud viia välja meie suveräänse riigi territooriumilt oma vägesid, nimetades meid samal ajal oma mõjualariigiks, eitades okupatsiooni, sellele eelnenud iseseisvat Eesti Vabariiki ning kellega olid meil ka muid küsimusi arvesse võttes keerulised suhted.¹⁵⁰

¹⁴⁶ OECD data.

¹⁴⁷ H. Suurkask. 1991: *Aasta, mil poeletid jäid tühjaks ja me kõik harjusime seisma hiigelpikkades järjekordades. Eesti 1991*. Forte. 2016. <https://forte.delfi.ee/artikkel/75084021/1991-aasta-mil-poeletid-jaid-tuhjaks-ja-me-koik-harjusime-seisma-hiigelpikkades-jarjekordades>. Kasutatud 20.04.2021.

¹⁴⁸ J. Saar. Eesti inimarengu aruanne 2012/2013. *Eesti maailmas*. Tallinn: Eesti Koostöökoogu Kogu, 2013. Lk 79.

¹⁴⁹ Väliskomisjoni protokollid 1991-2004.

¹⁵⁰ Riigikogu Väliskomisjoni palvekiri Trivimi Vellistele. 11. november 1992. ERA.5119.4.125.

Võrreldes töös kasutatud allikaid, saab autori hinnangul Eesti Vabariigi välispoliitilise suuna hindamisel pidada Riigikogu väliskomisjoni protokolle usaldusväärseteks allikateks. Just väliskomisjon oli koht, kus arutati ning töötati suuresti välja meie välispoliitilised suundumused. Nendes protokollides viidatakse küllaltki otsekoheselt väitele, et Eesti välispoliitika prioriteet on meie julgeoleku tagamine.¹⁵¹ Viis, kuidas julgeolekut tagada, oli lähenemine ja ühel päeval ka liitumine NATOga. Seetõttu julgeb autor üldistada, et enamus meie välispoliitilistest sammudest lähtusid NATOle lähenemise huvist. Ning seetõttu domineeris riigi otsuses osaleda Jugoslaavia sõdades realistlik maailmavaade ehk siis otsene kasu meie riigile ja antud maailmavaate põhilise punkti täitmine, mis tähendas riigi julgeoleku primaarseks seadmist.

Siiski jääb õhku küsimus, kas me saame sekkumise põhjustest täielikult eemaldada idealistliku maailmavaate? Tõenäoliselt siiski mitte. Ehkki autor on teinud üldistuse, et antud konflikti sekkumine oli suurel määral realistlikust maailmavaatest lähtuv egoistlik soov tagada riigi julgeolek, ei saa välistada antud otsuses täielikult ka idealistlikust maailmavaatest tulenevat tegurit, et tagada Jugoslaavia piirkonnas inimõigused ning luua sealsetele elanikele turvaline elukeskkond. Siinkohal tuleb taaskord tuua välja faktor, et Eesti oli ju liitunud 1991. aastal kohe peale taasiseseisvumist nii ÜRO kui ka OSCEga, ning sellest tulenevalt nõustus Eesti ka mõlema organisatsiooni inimõiguslaste lepingute ja seisukohtadega.¹⁵² Tõsi - ka siinkohal jääb küsitavaks, kuivõrd oli liitumise puhul tegemist sooviga lähtuda neist põhimõtetest või oli tegu hoopis sammuga lähenemaks Läänele. Kuid siinkohal tuleb arvestada tegurit, et Eesti soovis loobuda Nõukogude Liidu taagast ja integreeruda Lääne ja selle väärtustega, mis tähendas, et Eesti soovis omaks võtta ka Läänemaailma põhimõtted ja väärtushinnangud, mis tähendab austust nii inimõiguste kui ka demokraatlike väärtuste suhtes.

Kõrvale ei saa heita Riigikogu stenogrammide ja Lennart Meri kõnedest välja tulevad ilmingud, mille põhjal saab seostada Eesti sekkumist Jugoslaavia sõdadesse ka idealistlike väärtustega. Nii väliskomisjoni protokollides kui ka Riigikogu stenogrammides leiab käsitlust Tšetšeenia küsimus. Suureks vaidluspunktiks väliskomisjoni ja riigikogu vahel kujuneb

¹⁵¹ Väliskomisjoni protokollid 1991-2004. Л. Майоров. У важный господин председатель государственного собрания Эстонской Республики. 8. veebruar 1993. ERA.5119.4.126. Ü.Nugise pöördumine ÜRO liikmesriikide valitsuste poole. ERA.5119.4.128. Ü. Nugise avaldus Riigikogule. 19. jaanuar 1994. ERA.5119.4.128. Riigikogu Väliskomisjoni avaldus Vene vägede väljaviimisest Eestist. 9 veebruar 1994. ERA.5119.4.128.

Riigikogu avaldus: Süvenevate imperealistlike tendentside kohta Venemaa välispoliitikas. Veebruar 1994. ERA.5119.4.128. Riigikogu avaldus. 10. veebruar 1994. ERA.5119.4.128.

¹⁵² Eesti OSCEs; Eesti ÜROs. Eesti Välisministeeriumi koduleht. Kasutatud 11.04.2022.

deklaratsioon, mis kätkes endas toetust endise NSV Liidu rahvaste enesemääramise püüdlustele. Antud deklaratsiooni peateemaks oli Tšetšeenia rahva toetamine oma püüdlustes iseseisvusele.¹⁵³ Kui antud deklaratsiooni esitamine riigikogule 1993. aasta aprillis väliskomisjoni poolt maha hääletati, leiab see laialdast protesti riigikogus ning korraldati allkirjade kogumine teema uuesti tõstatamiseks.¹⁵⁴ Deklaratsioon küll hääletati lõpuks siiski taaskord maha, põhjuseks vähene kursisolu ning kohapealse info puudus põlisrahvaste õiguste tagamisest.¹⁵⁵ Siiski avaldas Riigikogu 13. detsembril ametliku protesti Venemaa agressiooni suhtes Tšetšeenia Vabariigi Itškeeria vastu. Oma protestis pöördus Eesti maailma avalikkuse poole, et aidata kaasa Venemaa sõjalise agressiooni peatamisele.¹⁵⁶ 1995. aastal otsustab riigikogu toetada tšetšeeni rahva õigust enesemääramisele.¹⁵⁷ Antud tegevus saab pahameele osaliseks Venemaa esindajate poolt.¹⁵⁸ Samas on see selge märk, et Eesti seisis inimõiguste ja oma põhimõtete eest olukorras, kus see võis kahjustada meie julgeoleku olukorda läbi Eesti-Vene suhete veelgi enam teravamaks muutmise. Sellest lähtuvalt võime öelda, et konflikti sekkumisel olid või vähemalt võisid olla ka idealistlikud põhjused.

Saamaks küsimuses suuremat selgust võtame appi eelnevalt mainitud kaks välispoliitika analüüsimiseks mõeldud mudelit. Ratsionaalse käituja mudelit kasutades saame me selgelt vastuse, et sekkumine oli realistlikust maailmavaatest lähtuv, kuna mudeli siht on leida kõige suurem kasu. Antud kontekstis saab seda nimetada oma julgeoleku olukorra parandamiseks tänu NATOle ja lääneriikidele lähenemise, mis tulenes rahuvalveoperatsioonidel osalemisest. Seega saab üldistavalt öelda, et ratsionaalse käituja mudel ei ava meile uusi vaateid, vaid kinnitab teesi, et Jugoslaavia konflikti sekkumine oli ratsionaalne soov parandada oma riigi positsiooni NATO suhtes.

Kaasates organisatoorse protsessi mudeli töösse, avab see meile aga mõnevõrra uue perspektiivi, millest sündmustikku vaadelda. Nimelt proovime läheneda Jugoslaavia sõtta sekkumisele justkui see oleks olnud teatud protsesside tulem. 20. augustil 1991 taasiseseisvunud Eesti Vabariik valis endale suuna, milleks oli integratsioon Lääne ja selle väärtustega. Riigi sh ka riigikaitse ülesehitamine algas peaaegu tühja koha pealt. Suuna

¹⁵³ Riigikogu deklaratsioon: toetusest endise NSV Liidu rahvaste enesemääramispüüdlustele. Märts 1993. ERA.5119.4.126.

¹⁵⁴ Riigikogu liikme Jaanus Raidali (koos teiste allakirjutanutega) protest: 13. aprill 1993. ERA.5119.4.126.

¹⁵⁵ K. Vilgats. (1993). Eesti Vabariigi Riigikogu: rahvastel võib aga ei pea olema enesemääramisõigust. Postimees. 20. aprill.

¹⁵⁶ Riigikogu avaldus. 13. detsember 1994. ERA.5119.4.130.

¹⁵⁷ Riigikogu avaldus tšetšeeni rahva enesemääramise õiguse teostamisest. 13. veebruar 1995. ERA.5119.4.131.

¹⁵⁸ Riigiduuma protestikirj Eesti Riigikogu 13. detsembril avaldusele Tšetšeenia-vastase agressiooni kohta. 29. detsember 1994. ERA.5119.4.131.

valimisega olime loonud endale ka teatavad eeldused, kuidas mingisugustele küsimustele reageerida. Kui Jugoslaavias leidis aset räige inimõiguste rikkumine, ei saanud me jääda enam kõrvalvaatajaks, vaid pidime sekkuma. Küsimus jäi õhku: kuidas sekkuda? Alles siinkohal tuleb mängu meie soov saada NATO liikmeks ning ka tõik, et olime üles ehitamas Kaitseväge. Olles NACCI liige ning soovides saada ühel päeval NATO täieõiguslikuks liikmeks, oli igati loogiline samm, et probleemi lahendamisel kasutasime oma rahuvalvajaid. Siinkohal tuleb arvestada ka, et meie noor Kaitsevägi oli veel kogenematu ning osalemine “*boots on the ground*” meetodil oleks andnud meie Kaitseväele kogemust, eriti veel kogemust tegemaks koostööd Lääne sõdurite, ning tutvumaks Lääne tehnika ja üldise sõjaväe korraldusega. Seetõttu teeb autor oletuse, et sekkumisele võis kaasa aidata ka Eesti Kaitseväge surve, kes oli “janune” uute kogemuste ja teadmiste järele. Antud mudelist lähtudes ei saagi sekkumist niivõrd maailmavaatest lähtuvalt näha, vaid pigem protsessist tulenevalt. Samas on mõnevõrra küsitav, kuivõrd me saame ühe noore värskest taasiseseisvunud riigi värskest loodud kaitseväge esimeses välismissioonis näha pelgalt institutsiooniliste protsesside tulemit, ning lahutada sellest käitumisest poliitteooriad.

Autor ei suutnud leida vastust, millisest interpretatsiooni paradigmast lähtuvalt Jugoslaavia sõdadesse otsustati sekkuti. Samuti seab autor kahtluse alla, kuivõrd on üldse antud küsimuses lõpliku objektiivset vastust võimalik anda. Ka tuntud Eesti ajaloolane Toomas Karjahärm on oma teostes välja toonud, et absoluutselt ajaloolist tõde ei eksisteeri, ajalugu on pelgalt teadus, mis proovib tõele võimalikult ligilähedast vastust anda.¹⁵⁹ Analüüsides materjale ja arvestades asjaolusid ning tollast Eesti Vabariigi sotsiaalmajanduslikku seisukorda julgeb autor väita, et Eesti sekkumine oli siiski suuresti realistlikust maailmavaatest lähtuv ning keskenduti potentsiaalsele kasule, mida antud konfliktis osalemine võib Eestile tuua. Siinkohal tasub veelkord rõhutada näiteks väliskomisjoni istungil tehtud ettekanne, milles avaldatakse lootust, et oma vägede piirkonda saatmine võib mõjuda meile positiivselt liitumisläbirääkimiste kontekstis NATOga. Samas on autor arvamusel, et sekkumise taga oli ka teatavaid idealistlikke ilminguid, kuid mil määral, sellele puudub selge vastus.

¹⁵⁹ T. Karjahärm. Oleviku Minevikud. *Ajaloolase käsiraamat*. Kirjastus Argo, 2010.

KOKKUVÕTE

Eesti Vabariigi taasiseseisvumine ning riigi intensiivne ülesehitusperiood ja Jugoslaavia lagunemine langesid samasse perioodi 20. sajandi lõppu. Jugoslaavia verine lagunemine oli viimane 20. sajandi sõjaline konflikt Euroopa pinnal. Konfliktile sai omaseks etniline puhastus, mis tundus II maailmasõja järgses Euroopas midagi uskumatut. Seda olukorda ei saanud lääne üldsus niisama pealt vaadata ning asja lahendamise võttis enda peale ÜRO, kes vastutas maailma rahu eest, kuid kes tänu oma „pehmetele meetoditele ei saavutanud konflikti lahendamisel kuigivõrd suurt edu, mistõttu sekkus ka olukorra lahendusse NATO.

Värskelt iseseisvunud Eesti oli vaene, kuid siiski otsustas ta panustada konflikti lahendamisesse ka reaalse elavjõu konfliktipiirkonda saatmisega. Jugoslaaviast saigi esimene piirkond, kus Eesti sõdurid on käinud välismissioonidel. Eesti kaitseväelased osalesid antud konfliktis nii ÜRO rahuvalvevägede kui ka NATO koosseisus. Kahtlemata oli see väga hea võimalus meie kaitseväelastele saada kogemusi lääne sõjapidamisest ning tehnikast, kuid õhku jääb küsimus miks Eesti Vabariik andis niivõrd suure panuse Jugoslaavia olukorras, kus uuesti ülesehitamist vajav riik „vireles“.

Antud töö eesmärgiks sai eelnevalt esitatud küsimusele leida lähim võimalik vastus läbi interpretatsiooni paradigmade: idealism ja realism, kasutades sealjuures võimalikult täpse tõe väljaselgitamiseks ka rahvusvahelise poliitika analüüsiks kohandatud mudeleid (ratsionaalse käituja mudel ja organisatoorne protsessi mudel). Analüüsides allikaid väidab autor, et Eesti riik saatis oma kaitseväelased Jugoslaavia konflikti lahendama eelkõige realismi teooriast lähtuvatel põhjustel. Riik oli otsustanud igaveseks selja pöörata oma NSVLi pärandile ning integreeruda läänega. See ei olnud pelgalt mitte soov, vaid ka vajadus. Venemaa retoorika ei olnud Eesti Vabariigi suhtes pärast Eesti iseseisvumist kordagi kuigi sõbralik, Eestit nimetati ametlikus retoorikas Venemaa mõjualaks ning samuti prooviti vältida iga hinna eest Eestisse Nõukogude Liidu okupatsiooniga saabunud vägede Venemaale (NSVLi õigusjärglasele) viimist. Seetõttu oli riik sunnitud tegema kõik endast oleneva, et mitte kunagi enam ei peaks kaotama oma iseseisvust. Selleks oli oluline integratsioon läänega ning kiire lähenemine liikmelisusele NATO ja ka Euroopa Liiduga. Jugoslaavia konflikt oli Eesti Vabariigile ideaalne võimalus enese tõestamiseks ning läbi sellele ka lähenemiseks organisatsioonidele, mille liikmeteks me 2004. aastal ka lõpuks saime.

Oluline on siiski rõhutada, et Eesti riigi konflikti sekkumise põhjustest võib leida ka hulga idealismi ilminguid ning täielikult välisada ei saa ka Eesti riigi sisemist tundmust kohustuse ees aidata kõiki keerulises olukorras olevaid riike pärast ise nõnda pika ja laastava okupatsiooniperioodi üle elamist. Kuivõrd suur osa on idealistlikel põhjustel antud konflikti sekkumisel - seda on võimatu öelda. Siinkohal on oluline rõhutada veelkord, et autori hinnangul domineerisid siiski realismiteooriast lähtuvad põhjused.

Antud küsimuses jäi absoluutne tõde antud tööga saavutamata, ning tõde jääb suuresti interpretatsiooni küsimuseks. Küll aga annab tulevikus antud teemasse kaasata ka teisi teooriaid ning rahuvsvahelise poliitika analüüsiks kasutatavaid mudeleid, mis võivad lugeja viia lähemale „suurele“ tõe, kuid ka siis jääks lõplik vastus saavutamata, seda juba seetõttu, et võimatu on kätte saada ja analüüsida kõiki antud kaasust puudutavaid dokumenete ja kirjeid, ajas muutuvad nii mälestused kui ka perspektiiv, millega sündmust hinnata.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

1. ARHIIVIALLIKAD

EESTI RAHVUSARHIIV (Tallinna uurimissaal). VÄLISKOMISJONI PROTOKOLLID JA DOKUMENDID 1991-2004:

- ERA.R-3.13.358
- ERA.R-3.13.359
- ERA.5119.4.125
- ERA.5119.4.126
- ERA.5119.4.127
- ERA.5119.4.128
- ERA.5119.4.129
- ERA.5119.4.130
- ERA.5119.4.131
- ERA.5119.4.417
- ERA.5119.4.418
- ERA.5119.4.419
- ERA.5119.4.420
- ERA.5119.4.421
- ERA.5119.4.422
- ERA.5119.4.423
- ERA.5119.4.424
- ERA.5119.4.425
- ERA.5119.1.2111
- ERA.5119.1.2112
- ERA.5119.1.2113
- ERA.5119.1.2114
- ERA.5119.1.2115
- ERA.5119.1.3769

2. PERIOODIKA

- Postimees 1993
- Päevaleht 1991
- Vabariigi Presidendi kõned 1992; 1995
- New York Times 1993

3. KIRJANDUS

- **Babič, Mate; Primorac, Emil.** (1986). *Some Causes of The Growth of The Yugoslav External Debt*. Soviet Studies, vol 38. no 1, pp 69-88. University of Glasgow: 1986.
- **Baker, Catherine.** (2015). *The Yugoslav Wars of 1990s*. Studies in European history. Bloomsbury Publishing.
- **Balmforth, R.** (1994). *Kozyrev: Russian Troops Should Stay in Ex-USSR-*. Moscow Times: 1
- **Barnett, Neil.** (2006). *Tito*. London: Haus Publishing.
- **Berg, Eiki; Ehin, Piret; Kasekamp, Andres; Mälksoo, Maria; Piirimäe, Eva; Toomla Raul ja Rein.** (2018). *Sissejuhatus rahvusvahelistesse suhetesse*. Tartu. Taru Ülikooli Kirjastus.
- **Bjelajac, Mile; Žunec, Ozren.** (2007). *The War in Croatia, 1991-1995*. The Scholars' Initiative Research Team Seven.
- **Boucher, David; Kelly, Paul.** (2003). *Political Thinkers From Socrates to the Present*. Oxford (UK): Oxford University Press.
- **Burg, Steven L.** (1986). *Elite Conflict in post-Tito Yugoslavia*. Soviet Studies, vol 38. nr 2, lk 170-193. University of Glasgow.
- **Burg, Steven. L; Shoup, Paul. S.** (2000). *The War in Bosnia Hezegovina: Ethnic Conflict and International Intervention*. Armonk, New York (USA): M. E. Sharpe.
- **Calic, Marie-Janine.** (2019). *A History of Yugoslavia*. West Lafayette (USA): Purdue University Press.
- **Campbell, John. C.** (1980). *Tito: The Achievement and the Legacy*. Foreign Affairs, 58(5) Lk 1045–1059.
- **Cushman, Thomas; Mestovič, Stjepan.** (1996). *This Time We Knew*. Western Response to Genocide in Bosnia. New York; London: New York University Press.

- **Cviki, Milan. M; Mrak, Mojmir.** (1996). *Former Yugoslavia's Debt Apportionment*. Internal Discussion Paper: Europe and Central Asia Region. The World Bank.
- **Djilas, Aleksa.** (1995). *Tito's Last Secret: How Did He Keep the Yugoslavs Together?* Review of *Tito and the Rise and Fall of Yugoslavia*, by R. West). *Foreign Affairs*, 74(4), Lk 116–122.
- **Dowding, Keith.** (2011). *Encyclopedia of power*. Thousand Oaks, USA: SAGE Publications.
- **Duncan, Raymond W; Holman, Paul G.** (2018). *Ethnic Nationalism and Regional Conflict: The Former Soviet Union and Yugoslavia*. New York and London: Routledge.
- **Eesti Kaitseministeerium.** (2005). *Eesti kaitseväe rahvusvahelised missioonid 1995-2005. Kümme aastat rahuvalvekogemust*. Tallinn.
- **Finlan, Alastair.** (2008). *Suured vastasseisud: Jugoslaavia kokkuvarisemine 1991-1999*. Tallinn: Kirjastus Kolibri.
- **Graham, Allison T.** (1971). *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*. Kanada: Brown and Company Limited.
- **Gregory F. Treverton; Renanah Miles.** (2017). *Unheeded warning of war: why policymakers ignored the 1990 Yugoslavia estimate*, *Intelligence and National Security*, 32:4. Lk 506-522,
- **Hajdinjak, Marko.** (2004). *The Root Cause of Instability in the Balkans: Ethnic Hatred or Trans-Border Crime?* International Centre for Minority Studies and Intercultural Relations (IMIR).
- **Hawrylyshyn, Oli.** (1977). *Ethnic Affinity and Migration Flows in Postwar Yugoslavia. Economic Development and Cultural Change*. University of Chicago Press, Vol. 26, nr. 1. Lk. 93.
- **Heywood, Andrew.** (2002). *Politics second edition*. New York (USA): Palgrave Foundation
- **Higgins, Rosalyn.** (1993). “The New United Nations and Former Yugoslavia.” *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, vol. 69, no. 3, (Wiley, Royal Institute of International Affairs]) 1993, Lk. 465–83.
- **Huntington, Samuel P.** (1993). *The Clash of Civilizations?* *Foreign Affairs*, vol. 72, no. 3, Council on Foreign Relations. lk. 22–49
- **Huntington, Samuel P.** (1999). *Tsivilisatsioonide kokkupõrge ja maailmakorra ümberkujunemine*. Tartu: Fontes Kirjastus.

- **Ignjatović, A.** (2022). *The Bridge of King Alexander I in Belgrade and the Ambiguities of National Identity in Interwar Yugoslavia*. Contemporary European History. Cambridge University Press.
- **Karjahärm, Toomas.** *Oleviku Minevikud*. Ajaloolase käsiraamat. Kirjastus Argo, 2010.
- **Kipnis, Kenneth; Meyers, Diana.** (2019). *Political Realism and International Morality: Ethics in the Nuclear Age*. Routledge
- **Kolga, Margus** (1999). *Uuenev NATO: Eesti-NATO suhted 1989-1998*. Peaseminaritöö. Tallinn: Tartu Ülikool.
- **Koorep, Ranno.** *USA välispoliitilise sekkumise õigustamine ja hegemoonia demokraatide ja vabariiklaste omvahelises võrdluses*. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool, 2012.
- **Leurdijk, Dick A.** (1997). "Before and after Dayton: The UN and NATO in the Former Yugoslavia." *Third World Quarterly*, vol. 18, no. 3, (Taylor & Francis, Ltd., Third World Quarterly), 1997, lk. 457–70.
- **Long, David; Wilson, Peter** (2003). *Thinkers of The Tenty Years' Crisis. Inter-War Idealism Reassessed*. Oxford (UK). Oxford University Press.
- **Milazzo, M. J.** (2019). *The Chetnik Movement and the Yugoslav Resistance*. Baltimore Maryland (USA): Johns Hopkins University Press.
- **Mintz, A.; DeRouen, K Jr.** (2010). *Understanding Foreign Policy Decision Making*. Cambridge (UK): Cambridge University Press.
- **Mintz, Alex; DeRouen Karl Jr.** (2010). *Understanding Foreign Policy Decision Making*. Cambridge: Cambridge University Press.
- **Murray, Chris.** (2019). *Unknown Conflicts Of The Second World War: Forgotten Fronts*. Routledge Studies in Second World War History. New York and London: Routledge, 2019.
- **Nogaard, Ole; Johannsen, Lars.** (1999). *The Baltic States after Independence. Second edition*. Studies of Communism in Transition. Cheltenham; Northampton: Edward Elgar Publishing Limited.
- **Perović, Jeronim.** (2007). *The Tito-Stalin Split: A Reassessment in Light of New Evidence*. Journal of Cold War Studies, vol. 9, no. 2, The MIT Press. lk 32–63.
- **Piirimäe, Kaarel; Mertelsmann, Olaf.** (2018). *The Baltic States and the End of the Cold War*. Tartu Historical Studies. Berlin: Peter Lang.

- **Piirimäe, Kaarel; Urbla Hannes. H.** (2022). Ameerika sajand, USA ja Eesti suhete sada aastat. Vene mõjusfäärist NATO kandidaadiks: Eesti julgeolekupoliitilised püüdlused G. H. Bushi ja B. W. Clintoni ajal. Tartu Ülikooli kirjastus.
- **Saar, Jüri.** (2013). Eesti inimarengu aruanne 2012/2013. Eesti maailmas. Tallinn: Eesti Koostöökogu Kogu. Lk 79.
- **Saks, Petrik.** (2010). *Eesti vaated arengutele Vene Föderatsioonis aastatel 1991-1994 ja nende mõjud Eesti julgeoleku ohuhinnangutele.* Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- **Sell, Louis.** (2002). *Slobodan Milosevic and the Destruction of Yugoslavia.* Duke University Press
- **Silber, Laura; Little, Allan.** (1995). *Yugoslavia: Death of a Nation.* New York (USA): Penguin USA.
- **Sirc, L.** (1987). Review: Patrick F. R. Artisien: *Joint Ventures in Yugoslav Industry.* Centre for Research into Communist Economies. London.
- **Zupevic, M; Causevic, F.** (2009). Case Study: Bosnia and Herzegovina. Philip Oxhorn Part1: Case Studies, 10.
- **Tomazevich, Jozo** (2001). *War and Revolution in Yugoslavia, 1941-1945. Occupation and Collaboration.* Stanford California (USA): Stanford University Press.
- **Woodward, Susan L.** (1995). *Balkan tragedy: Chaos and dissolution after the Cold War.* Brookings Institution Press.

4. INTERNETIALLIKAD

- **Communist Crimes.** Kommunistlik diktatuur Bosnias ja Hertsegoviinas. Jugoslaavia Sotsialistlik Föderatiivne Vabariik (1945-1992). *Bosnia ja Hertsegooviina (Jugoslaavia).* <https://communistcrimes.org/et/riigid/bosnia-hertsegooviina>. Kasutatud 07.03.2022.
- **Eesti Kaitsevägi.** Kaitseväe juhatajad läbi aegade. 2022. <https://mil.ee/kaitsevagi/uldinfo/juhtimine/kaitsevae-juhataja/#t-kaitsevae-juhatajad-labi-aegade>. Kasutatud 03.04.2021.
- **Eesti NATO Ühing.** Kronoloogia. 2022. <https://www.eata.ee/nato/kronoloogia/>. Kasutatud 02.04.2022.
- **Eesti NATO Ühing.** Partnerlus. 2022. <https://www.eata.ee/nato/partnerlus/>. 04.04.2022.

- **Eesti Välisministeeriumi koduleht.**
- **Ireland, Gorydon.** (2009). *Samuel Huntington, 81, political scientist, scholar.* The Harvard Gazette. 2009. <https://news.harvard.edu/gazette/story/2009/02/samuel-huntington-81-political-scientist-scholar/>. Kasutatud 03.02.2022.
- **Jones, Christopher M.** (2017). *Bureaucratic Politics and Organizational Process Models.* Scholars at Harvard. <https://scholar.harvard.edu/files/mahajan/files/jones1992.pdf>. Kasutatud 20.04.2021.
- **Korab-Karpowicz, Julian W.** (2010). *Political Realism in International Relations.* The Stanford Encyclopedia of Philosophy . <https://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=realism-intl-relations&archive=sum2018>. Kasutatud 02.02.2021.
- **Laaneots, Ants.** (2017). *Eesti riigikaitse süünd 1991-2017.* Riigikogu Toimetised. <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2017/12/Laaneots.pdf>. Kasutatud 13.04.2021.
- **Luik, Jüri.** (2019). *Eesti Keeruline teekond NATOsse.* Diploomaatia nr 188. Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus. <https://diplomaatia.ee/eesti-keeruline-teekond-natosse/>. Kasutatud 04.04.2022.
- **Meri, Lennart.** (1995). A. Einelnile sõjaväelise auastme andmine. Vabariigi presidendi ametitegevus. <https://vp1992-2001.president.ee/est/ametitegevus/Kaskkiri.asp?ID=4765>. Kasutatud 03.04.2021.
- **NATO koduleht.**
- **Riigi Teataja.** (1991). Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt. <https://www.riigiteataja.ee/akt/23982>. Kasutatud 02.04.2021.
- **Riigikogu.** (2021). OSCE Parlamentaarse Assamblee delegatsioon. <https://www.riigikogu.ee/riigikogu/valisdelegatsioonid/osce-pa-delegatsioon/>. Kasutatud 02.04.2021.
- **Rikka, M.** (2016). „How „Dual“ is Russia’s Foreign-policy Morality? The 2008 War with Georgia as a Case Study. Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus (ICDS). <https://icds.ee/en/how-dual-is-russias-foreign-policy-morality-the-2008-war-with-georgia-as-a-case-study/>. Kasutatud 01.04. 2021.
- **Suurkask, Heiki.** (2016). *1991: Aasta, mil poeletid jäid tühjaks ja me kõik harjusime seisma hiigelpikkades järjekordades. Eesti 1991.* Forte.

<https://forte.delfi.ee/artikkel/75084021/1991-aasta-mil-poeletid-jaid-tuhjaks-ja-me-koik-harjusime-seisma-hiigelpikkades-jarjekordades>. Kasutatud 20.04.2021.

- **Vabariigi Presidendi Kantselei.** Lennart Meri. 2021. <https://www.president.ee/et/eesti-vabariik/eesti-riigipead/440> Kasutatud 13.04.2021.
- **What We Do.** *International Committee of The Red Cross.* 2022. <https://www.icrc.org/en/what-we-do>. Kasutatud 03.04.2021.
- **ÜRO koduleht.**

5. MUUD ALLIKAD

- **Creative Commons:** Unknow Author is license under CC BY SA NC

SUMMARY

Estonia's participation in the Yugoslavian Wars: paradigms of interpretation

The purpose of this bachelor's Thesis "The Intervention of The Republic of Estonia into Yugoslavian Wars: The paradigms of interpretation" is to understand the reasons why the Republic of Estonia, which was freshly gained back its independence, intervened to the conflict in Yugoslavia by sending Estonian soldiers there. The Author of this this Thesis as approached to the question through two interpretation paradigms. In order to get the closest answer to the truth, author includes two widely used models for understanding international politics: the Rational Actor Model and the Organizational Process Model.

The collapse of the Soviet Union and the independence of Estonia happened on the same timeframe with the collapse of Yugoslavia. Collapse of the Yugoslavia was last and extremely bloody military conflict on the soil of Europe in the end of the 20th century. Conflict is etched into historical memory by its brutality and ethnical cleansing. It was impossible for the United Nation to stand still and to do nothing. During its operation in Yugoslavia UN faced a lot of criticism because of its inability to ensure peace and keep away horrifying ethnical cleansing performed against innocent civilians. United Nations inefficiency made them to seek help in order to end the horrifying events in Yugoslavia and to bring peace to the area. That's how NATO got involved in finding solution to the situation.

Although freshly independent Estonia was poor and had a lot of domestic problems like luxuriant crime and poverty one of the main issues regardless of socio-economic difficulties was the question how build up its security policy and what will be the trends in order to be never occupied by foreign power again. It is important to emphasize the fact that like Estonia in general its national security had to be built from the scratch. Estonia being young and vulnerable country understood that in order to ensure its safety it needs allies. Estonia set its ultimate goal to be the NATO's membership.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Artur Heinsalu

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

„Eesti osalemine Jugoslaavia sõdades: interpretatsiooni paradigmat“

mille juhendaja on Kaarel Piirimäe,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Artur Heinsalu

22.05.2023.

